

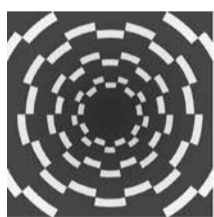
Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 13 (656)

LIETUVOS MOKSLO TARYBOS PRANEŠIMAS

Kaip Lietuvai sekasi laikytis UNESCO rekomendacijų?

Lietuvos
mokslo
taryba

Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijai UNESCO prieš trejus metus atnaujinus „Rekomendaciją dėl mokslo ir mokslininkų“, **Lietuva buvo pirmoji iš 195 šalių**, kurių vyriausybės pasirašė susitarimą laikytis šios rekomendacijos. Dabar įsivertinsime, kaip sekasi laikytis numatytų principų. UNESCO ir Lietuvos mokslo tarybos iniciatyva suformuota darbo grupė rengia atitikimo šios rekomendacijos principams apžvalgą.

Rekomendacijoje pabrėžiama, kad valstybės turi skirti ypatingą dėmesį mokslo bendruomenių stiprinimui, siekti, kad moksliniai tyrimai būtų atliekami atsakingai ir kokybiškai, spręsti protų nutekėjimo

problema. Akcentuojamos žmogaus teisės ir etikos principai, aptariamas mokslininkų įsitraukimas ir mokslo žinių panaudojimas, sprendžiant nacionalinės politikos klausimus. Plačiau apibrėžtas mokslininko statusas. Mokslas suprantamas kaip visuomenės gerovės dalis.

„Rekomendacija dėl mokslo ir mokslininkų valstybėms yra gairės laikytis tam tikro tarptautinio standarto ir įrankis stebėti savo pažangą, sprendžiant mokslo politikos klausimus nacionaliniu lygiu. Įvertinę, kaip laikomės šių principų, turime galimybę pamatyti, kaip kuriama Lietuvos mokslo ateitis“, – sako Lietuvos mokslo tarybos mokslinė sekretorė ir Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos narė dr. Reda Cimmerman.

Per artimiausius mėnesius valstybės, viešojo ir privataus sektorių institucijų, dalyvaujančių mokslo politikos formavime ir įgyvendinime, atstovų darbo grupė vykdys šios rekomendacijos 10 principų taikymo Lietuvoje stebėseną. Iki metų pabaigos turi

būti parengta atitikimo rekomendacijoms analizė ir pateikti siūlymai, kuriuos Lietuvos mokslo ir inovacijų politikos srities veiksmus reikėtų išplėsti ir papildyti.

Į darbo grupę įtraukti atstovai iš Akademinei etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos, Lietuvos mokslo tarybos, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos, Lietuvos pramonininkų konfederacijos, Lietuvos mokslų akademijos, Jaunosios akademijos, Lietuvos Respublikos Prezidentūros, Mokslo ryšių biuro Briuselyje LINO, startuolio „Caszyme“, Šiaulių universiteto Lyčių studijų centro, Vilniaus Gedimino technikos universiteto, Vilniaus universiteto, Vyriausybės strateginės analizės centro, Vytauto Didžiojo universiteto, Žinių ekonomikos forumo ir kt.

UNESCO rekomendacija dėl mokslo ir mokslininkų buvo priimta 2017 m. Ji pakeitė nuo 1974 m. galiojusią „Rekomendaciją dėl mokslininkų statuso“. Rekomendacija skelbiama Lietuvos mokslo tarybos svetainėje. *Parengė Giedrė Kojelytė, LMT Visuomenės informavimo specialistė*

Geologė dr. Ieva Kaminskaitė

ŠIAME NUMERYJE

Aplinkos pokyčiai ir ligos, kurias lemia klimato kaita

● 1, 2 p.

Lietuvos galimybės ugdyti gerovės valstybės piliečius

● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai

● 3, 4 p.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos pranešimai

● 4 p.

Auksiniai geologų plaktukai

● 5 p.

Ištekliai, slypintys Lietuvos žemės gėmėse

● 6, 7 p.

Lietuvos universitetų absolventai: Vytenis Tomkus

● 7, 8 p.

Botanikos mokslo paveldo tyrimai atskleidžia iškilias asmenybes

● 9, 10 p.

Žurnalui „Trimitas“ – 100 metų

● 10, 11 p.

Paminėtos kardinolo Vincento Sladkevičiaus 100-osios gimimo metinės

● 12 p.

NAUJI MOKSLINIAI TYRIMAI

Naujos ligos ten, kur jų anksčiau nebuvo Pokalbis su VDU prof. Algimantu Paulausku

Kalbėdami apie besikeičiantį klimatą, pirmiausia pagalvojame apie klimato atšilimą. Tačiau globalusis atšilimas tėra tik viena iš klimato kaitos pusių. Mokslininkai teigia, kad besikeičiantis klimatas lemia naujų ligų atsiradimą ten, kur jų anksčiau nebuvo, daro įtaką jas pernešančių gyvūnų migravimui. Vytauto Didžiojo universitete (VDU) veikia mokslininkų klasteris KLIGEN (Klimato kaitos ir aplinkos taršos poveikis organizmų sąveikai ir sveikatingumui geno-ekosistemos lygmenimis). Mokslininkai siekia įvertinti įvairių gyvūnų populiacijų genetinės struktūros pokyčius, vykstančius dėl aplinkos pokyčių. Jų tikslas – ne tik konstatuoti šiuos pokyčius, bet ir tobulinti ankstyvąją jų atpažinimo technologiją. Šio klasterio vadovas yra biomedicinos mokslų daktaras, VDU Gamtos mokslų fakulteto profesorius Algimantas Paulauskas. Jis papasakojo apie mokslininkų akirtyje atsiderusią klimato kaitos ir

VDU prof. Algimantas Paulauskas.

Jono Petronio nuotr.

tiesioginės aplinkos taršos įtaką Lietuvoje aptinkamų erkių ir uodų pernešamiems ligų patogenams bei biotechnologijų sprendimų poreikį greitai juos nustatyti.

Dėl klimato kaitos kai kurios erkių rūšys aptinkamos vis šiauriau

„Pasikeitus klimatui, pastebėta, kad su

šiais pokyčiais atsiranda ir naujos ligos. Jos paliečia tiek žmones, tiek gyvūnus“, – pažymi prof. Algimantas Paulauskas. Jo vadovaujama mokslininkų grupė tyrimus šioje srityje pradėjo dar 2003 m., kai erkių pernešamų ligų problematika tapo itin aktuali. Praėjus daugiau nei 15 metų, pastebėtos ir tos erkių rūšys, kurios anksčiau gyveno kitose klimato zonose, bet dabar aptinkamos didesnėje Lietuvos dalyje. Su jomis atkeliauja ir nauji ligų patogenai.

„Lietuvoje, šalia tipinių encefalito ir Laimo boreliozės pernešėjų, aptinkami ir nauji patogenų išplitimai. Pievinės erkės (lot. *Dermacentor reticulatus*), kurios 1995 m. buvo aptinkamos tik Pietų Lietuvoje (Marijampolėje, Lazdijuose), dabar atrandamos jau ir šiaurinėje jos dalyje. Erkės sukelia naują problemą žmonių augintiniams – **babeziozę**. Laiku nepastebėta, ji šunims

■ Nukelta | 2 p.

NAUJI MOKSLINIAI TYRIMAI

Naujos ligos ten, kur jų anksčiau nebuvo

Pokalbis su VDU prof. Algimantu Paulausku

■ Atkelta iš 1 p.

pažeidžia inkstus ar kitas vidaus organų sistemas ir net gali baigtis jų mirtimi.

Be buvusių pievinės, šuninės arba miškinės (*Ixodes ricinus*), Šiaurės Lietuvoje aptinkama ir sibirinė erkė (lot. *Ixodes persulcatus*). Ji perneša kitą encefalito padermę, kuri yra dar agresyvesnė. Kauno infekcinių ligų klinikoje buvo nustatyta, kad Utenoje pasireiškę nebūdinga encefalito ligos forma. Įtariama, kad tai – sibirinė padermė. VDU doktorantė Marina Sidorenko tyrimų metu Lietuvoje erkėse jau aptiko vieną kitą šios padermės genotipą. Lietuvoje turima vakcina nuo encefalito skirta Vakarų Europoje paplitusiai padermei. Kadangi Sibiro padermė yra agresyvesnė, jai reikėtų kitokio tipo vakcinas.

„Be to, anksčiau galvota, kad encefalitą perneša tik miškinė erkė, o pievinė – ne. Nauji tyrimai parodė, kad erkinis encefalitas jau yra būdingas abiem“, – teigia mokslininkas. Naujos erkių rūšys prailgina bendrą erkių aktyvumo laikotarpį Lietuvoje. Algimanto Paulausko teigimu, pernai netoli Kryžkalnio buvo atrasta nauja erkių rūšis *Haemaphysalis concinna*, kuri anksčiau buvo aptinkama tik Pietų Lenkijoje ir Čekijoje. Blogiausia, kad jos aktyvumas tęsiasi visus tris vasaros mėnesius. Jei pievinės erkės suaktyvėjimas prasideda pavasarį ir tęsiasi iki gegužės pradžios, o miškinė erkė yra aktyviausia gegužę–birželį, tai, paplitus šiai rūšiai, bendras patogenų cirkuliavimas būtų dar ilgesnis.

Profesorius teigia, kad šie pokyčiai būdingi ne tik Lietuvai: „Nuo 2003 m. dirbame su kolegomis iš Norvegijos. Bendrame projekte dalyvavo Vilniaus universitetas, LSMU Veterinarijos akademija ir Klaipėdos universitetas. Bendri darbai rodo, kad anksčiau Norvegijoje encefalito net nebuvo randama. Nuo tyrimų pradžios praėjus daugiau nei 15 metų, ten aptinkamas ir encefalitas, ir pievinė erkė. Tas pats reiškinys nustatytas ir Švedijoje bei kitose Šiaurės šalyse.

Tiriami ir paukščių migravimo keliai. Jeigu anksčiau Lietuvoje buvo labai daug žemėninių žąsų, tai dabar jos yra pasislinkusios į Skandinaviją, o pas mus daugiau aptinkama baltakakčių. Jų srautai per 20 metų pasistūmėjo. Vienos rūšys nyksta, kitos traukiasi šiauriau. Vyksta ne tik patogenų įvairovė, bet ir atsiranda pokyčių tarp jų pernešėjų.“

Dažnesni susidūrimai su erkių platinais ligomis nėra vien klimato kaitos pasekmė. Profesorius primena, kad dauguma šių ligų egzistavo ir gerokai anksčiau, tačiau jų aptikimo problemos slėpėsi diagnostikoje. „Diagnozuoti buvo galima tik tada, kai atsirado molekuliniai metodai. Kalbant su Vakarų mokslininkais, man dažnai tenka aiškinti, kodėl po 1992 m. Baltijos šalyse ypač padažnėjo užsikrėtimų encefalitu. Kiek pamenu iš vaikystės, panašūs susirgimai buvo priskiriami meningitui. Dėl erkių niekas nesiaikiškino, juo labiau kad suaugusias erkes galime pastebėti, o nimfos, kurios taip pat perneša šias ligas, tėra aguonos grūdėlio dydžio. Kai senų žmonių rankos būdavo išsukinėtoms, anksčiau sakydavo, kad tai dėl radikulito ar reumato. Tuo metu dar niekas nežinojo, kad ir sąnarių pažeidimai yra vienas iš Laimo boreliozės požymių“, – pastebi prof. Algimantas Paulauskas.

Ligos perneša ir uodai

Šalia erkių pavojų kelia ir uodai, kurie

taip pat perneša įvairias ligas. Šios ligos yra išgydomos, tačiau tam reikalinga ankstyvoji diagnostika. Mokslininkai siekia bendradarbiauti su gydymo įstaigomis ar veterinarijos klinikomis, todėl, pritaikius ankstyvą ligos diagnostiką, pasiekiami gerų rezultatų.

„Uodai gali užkrėsti dirofilarioze, kuri dažniausiai išsivysto šunims, bet gali būti aptinkama ir žmogaus organizme. Įsisiurbęs uodas krauju perneša mikrofilarijas (kirmėlių lervas) gyvūnams ar žmogui, o tuomet gali išsivystyti *Dirofilaria repens*. Tuo metu po oda vystosi kirmėlės, kurių vystymosi ciklas yra maždaug ketveri metai. Tarp žmonių tai nėra dažnas atvejis, tačiau daugelio šunų organizme jų buvo aptikta.

Kita ligos rūšis – *Dirofilaria immitis* – yra apgaulinga, nes vystosi širdyje. Kirmėlės gali užkimšti kraujagysles ir sustabdyti širdies veiklą. Kraujo sistemoje jos vystosi apie ketverius metus. Jas galima nustatyti iš tepinėlių. Tiriamas kraujas, atliekami molekuliniai tyrimai, todėl ligą diagnozuoti galima greičiau. Vytauto Didžiojo universitete mūsų sukurtą technologiją diegė Veterinarijos akademija ir kai kurios privačios klinikos“, – pažymėjo A. Paulauskas.

Jeigu erkių galima prisirinkti pievose, tai uodų buveinė yra ir į žolę numestos padangos, ir vandens talpos soduose, kur uodai veisiasi. Atėjus drėgniems orams, sugrįžta ir uodai.

Pernešėjai keliauja oro transportu

Keičiantis klimatui, stebimos ir naujos ligos, kurios gali būti pavojingos ir kol kas mažai iširtos. Tai, kas prieš dešimt ar dvidešimt metų buvo Šiaurės Afrikoje, dabar jau aptinkama Pietų Europoje. Italijoje, Ispanijoje ar Balkanų šalyse atrandamos naujos ligos ir patogenai.

Ne viskas susiję vien tik su klimato kaita. Tam tikros gyvybės rūšys pasinaudoja mūsų technologine pažanga. A. Paulauskas pasakoja, kad Olandijoje ir Belgijoje registruojamos egzotinės ligos, kurių ten neturėtų būti ir kurios anksčiau buvo aptinkamos Azijoje. Dėl lėktuvų perskridimų dažniausiai su visomis pakuotėmis ir bagažu ligų pernešėjai atskrenda ir į Europą. Mokslininkai tiria oro uostus ir juose randa sukėlėjų, tarp jų ir uodų, kurie anksčiau gyvendavo piečiau.

Dabar Vokietija turi problemų su tigriniu uodu, paplitusiu didžioje Reino dalyje, kuris anksčiau buvo aptinkamas Viduržemio jūroje arba Azijos šalyse. Ten jau imamasi priemonių jam naikinti. Klimato sąlygos pasikeitė, todėl tigriniam uodui Vokietijoje susidarė tinkamos sąlygos. Pats jis nebūtų įveikęs tokio atstumo, tačiau buvo atvežtas lėktuvu ir paplito. Jis ne tik puola, bet ir perneša įvairias ligas.“

Naujų ligų ir bioįvairovės mažėjimo priežastys

Aplinkos tarša ir agropriemonių naudojimas žemės ūkyje taip pat daro įtaką naujų ligų atsiradimui. Situacija – paradoksali: ten, kur jos naudojamos intensyviausiai, erkių beveik nebeliko, tačiau susiduriama su kitomis problemomis. „Vienos ekspedicijos metu Vidurio Latvijoje netoli Rygos visiškai neradome erkių, nors biotopas tam buvo palankus: vandens telkinių pakrantės, sena žolė, aplink vaikštantys gyvūnai. Tačiau šiame regione vykdoma labai intensyvi žemdirbystė. Nuvažiavus Ventspilio ir Liepojos

link į Vakarų regioną, kur žemdirbystė nėra tiek išplėta, kur yra net apleistų laukų, erkių buvo pilna. Pasitvirtino išvada, kad, naudojant repelentus ir pesticidus, visa ši chemija naikina ir gyvą gamtą. Chemizacija mažina bioįvairovę. Kai naikiname erkes, tai išnaikiname ir kitas rūšis, tarp jų ir saugomas. Lietuvoje aplinkosaugos organizacijos dažnai atkreipia visuomenės dėmesį dėl vykdomų medžioklių. Bet vis mažiau keliama viešų diskusijų dėl chemizacijos ir taršos žemės ūkyje.

XX a. pabaigoje aktuali tema buvo mutacijų sukeltos ligos. Dabar jas užmiršome, nors jos niekur neprapuolė. Pavyzdžiui, rapso auginimo procese nuo pat pradžios iki pabaigos Lietuvoje naudojama vien tik chemizacija (fungicidai prieš grybelius, glifosatai, vadinamasis raundapas). Ėsdami gyvūnai nežino, kad rapsas ką tik nupurktas, todėl apsinuodija“, – pasakojo prof. A. Paulauskas.

Mokslininkas pastebėjo, kad toks maistas ne tik toliau keliauja žmogui, bet juo minta ir gyvūnai. Chemikalus, kaip, pavyzdžiui, raundapą, vis dar naudojame savo aplinkoje, nors JAV jis jau yra uždraustas. Taigi būtina atkreipti dėmesį į chemikalų naudojimą ir kultūrų auginimą, kurių Lietuvai nereikia ir kurios naikina bioįvairovę.

Perdirbus rapsą, šiukšlės lieka Lietuvoje, o produktas – išvežamas. Visas žlugtas, kuris lieka išspaudus rapsą, šiais laikais jau nebereikalingas ir pilamas lauk. Gamtosauginiu požiūriu, Lietuva virsta atliekų sąvartynu. Mes auginame rapsą ir, net jei iš jo išspaudžiame metilo ar etilo esterį, naudojimą biokurui, jį parduodame vokiečiams ar švedams. Mūsų degalinėse retai rasime biodyzelino, nors Latvijoje ar Lenkijoje jo gerokai daugiau.

„Lietuvos žemės ūkyje chemizacija yra per didelė ir kelia pavojų kitoms rūšims. Mes matome tai iš savo tyrimų, tačiau pastaruoju metu šį procesą mažai kas kontroliuoja. Šiuo metu susiduriame su stumbrų nykimu: arba ūkininkai nesinaudoja rekomendacijomis ir supila per dideles dozes, arba naudoja Europos Sąjungoje uždraustus chemikalus, kuriuos, pavyzdžiui, parsiveža, iš Baltarusijos“, – atkreipti visuomenės dėmesį siekia prof. A. Paulauskas.

Mokslininkai tiria ir kitus patogenų pernešėjus

Erkės tėra vienos iš minėtų ligų pernešėjų, tačiau jos maitinasi kitų gyvūnų, kurių ratas yra didžiulis, krauju: nuo smulkių graužikų, paukščių ir vidutinių žinduolių (šunų, lapių, mangutų, ežiukų) iki stambiųjų žinduolių. Pasak prof. A. Paulausko, tokio masto tyrimai įmanomi, tik dirbant didelėje komandoje: per šį laikotarpį jau apginta 16 daktaro disertacijų, o dar 3 doktorantai savo darbus ginsis šiemet. Mokslininkai, kurie anksčiau buvo studentai, dabar jau dirba savarankiškai ir patys siūlo naujas idėjas tyrimams.

Šiuo metu VDU doktorantai tiria paukščių pernešamų vektorių (erkių ir jų patogenų) paplitimą Europoje, graužikų vaidmenį. Nagrinėjama, kokį vaidmenį turi jų buveinė ir jos sudėtis (miškas, pieva ar miško tipas), koks užsikrėtimo lygis stebimas tarp stambiųjų žinduolių: elnių, stirnų ir kt. „Su doktorantu Povilu Sakalausku tiriame šikšnosparnių pernešamas ligas. Pirmieji rezultatai jau surinkti ir žiūrėsime, kaip šikšnosparniai Lietuvoje susiję su virusais, tarp jų ir su koronavirusais“, – pasakoja prof. A. Paulauskas.

Mokslininkas pabrėžia, kad tokio pobūdžio tyrimams reikia ir klasikinio tipo biologų specialistų, kurie galėtų atpažinti naujas rūšis. Profesorius pats skatina studentus stažuotis įvairiose Europos šalyse ir parsivežti ten įgytas žinias į Lietuvą. Organizuojamos ir mokslinės ekspedicijos. A. Paulauskas pasakoja: „Tyrimų patirtį galiu skaičiuoti nuo 1983 metų, kai važiuodavome už poliarinio rato rinkti medžiagos. Esu organizavęs keletą ekspedicijų į Skandinaviją ir vieną ekspediciją aplink Baltijos jūrą. Pradžioje važiuodavome mašinomis, prie kurių buvo prikabinoti vagonėliai miegojimui. Gaudėme graužikus ir erkes net už poliarinio rato iki pat Norvegijos Tromso.“

Apibendrinamas klasteryje vykdomus tyrimus, prof. A. Paulauskas teigia, kad klimato pasekmių įvertinimas yra tik viena šio darbo dalis. Ne mažiau svarbi dalis yra susijusi su biotechnologijomis. Tai – savaikių diagnostikų kūrimas ir greitas ligos nustatymas. ■

GRIMASOS

VILNIAUS SAVIVALDYBĖ SKLEIDŽIA NETIESĄ APIE ŠALIA SEIMO BUVUSĮ FONTANĄ

„Lietuvos ryte“ paskelbtame straipsnyje teigiama:

„Anksčiau Seimo kanceliarija verkšleno, kad fontano negali atnaujinti dėl to, kad nėra žemės sklypo šeimininkė. Tačiau Nacionalinės žemės tarnybos atstovas Audrius Gelžinis informavo, kad jau seniausiai Seimo kanceliarija panaudos sutartimi valdo žemės sklypą prie Parlamento rūmų. Ir ne vieną – 2,77 ir 1,96 hektaro ploto. Tad klūčių fontanui remontuoti lyg ir nėra.“

LR Seimo kanceliarija, atkreipdama dėmesį į straipsnio „Lietuvos istorija prie

Seimo išbluko – teliko dėmės“ autoriaus teiginius, informuoja, kad greta Seimo rūmų esantis inžinerinis statinys – fontanas – nuosavybės teise priklauso Vilniaus miesto savivaldybei ir į straipsnyje minimų žemės sklypų ribas nepatenka.

– „Mokslo Lietuvos“ klausimas: Kodėl Vilniaus miesto savivaldybė klaidina visuomenę? Užuot sutvarkiusi reprezentacinėje sostinės vietoje jai priklausantį objektą, dar sudarkė ir centrinę Lukiškių aikštę, o kalte bando permesti Lietuvos Respublikos Seimui. ■

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

GEROVĖS VALSTYBĖS PILIEČIAI

Prof. dr. Jonas Jasaitis

Pradžia – Nr. 11 (654)

Iki Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos valstybių, daugiabučiuose namuose įrengti būstai niekada nebuvo populiarūs. Miestuose juos vadino „barakais“, kaimuose – „kumetynais“. Skurdas, nešvara ir primityvus gyventojų elgesys buvo įprastinis tokių būstų ir jų aplinkos bruožas. Daugiabučių plėtrą Lietuvoje ir kaimyninėse valstybėse lėmė sovietinė okupacija ir jos diegiamas žmonių elgesio unifikuojimas. Gerai žinoma, kad įtvirtinti okupacijos primetamą elgseną greičiausiai galima, pavertus užgrobtos valstybės gyventojus bežemiais ir benamiais. Tik taip galima diegti nuostatus, svetimas jų kultūros tradicijoms.

Žemė buvo nacionalizuota. Visi bent kiek didesni gyvenamieji namai paversti „valstybės nuosavybe“, jų tikruosius savininkus išžudžius arba išvežus į Sibirą. Ūkininkų sodybos buvo sunaikintos, prisidengiant melioracija ir iškeliant ten dar likusius žmones į kolchozų gyvenvietes, pagal išplanavimą labiausiai primenančias baudžiavos laikus. Todėl visi, kas tik galėjo, bėgo iš okupantų sukurtų „kolektyvinių“ ir „tarybinių“ ūkių į miestus. Tačiau kur ten apsigyvensi, jei ne daugiabutėje... Greitai buvo sukurta nauja ir praktiškai vienintelė būstų statybos mada – iš gelžbetonio blokų sulipdytos griozdiškos dėžės, kurias rašytojas Kazimieras Saja netruko pavadinti „daugiablakiais“.

Civilizuotame pasaulyje žmonės labai brangina tokias sąvokas, kaip tėvynė, tėviškė, gimtinė. Su jomis susiję vaizdiniai turi ir didžiausią emocinę vertę. Dar sovietmečiui besitęsiant, po daugelio metų Lietuvą iš Kanados aplankyti susiruošęs žmogus prasiarė: „Nereikia man jų (sovietinių „turizmo“ organizatorių) siūlomų Trakų ar Vilniaus muziejų. Niekas manęs su jais nesiejia. Noriu tik išvyti tėviškę, noriu pasėdėti ant to akmens, ant kurio vaikystėje ir jaunystėje sėdėdavau. Paglostyti beržus, kuriuos kartu su tėte kiemo pakraštyje sodinome...“ Nebodamas jokių draudimų, jis ryžosi pasinaudoti giminaičių pagalba, kad, nors ir nelegaliai, aplankytų gimtąjį kraštą, nepaisydamas to, kad buvo nedviprasmiškai atsakyta, jog tose vietovėse „turistai“ lankytis neleidžiama. Grįždamas, nors artimųjų per tas porą valandų, praleistų gimtosiose vietose, buvo ir labai įžeistas, ir net įskaudintas (reikalaujant su jais būtinai išgerti ir pan.), vis tiek sakėsi esąs patenkintas, nes patenkino savo didžiausią troškimą.

Prieš gerą dešimtmetį, vykdant sociologines studentų apklausas, paaiškėjo, kad daugiau nei trečdalis jų pripažino neturintys jokios konkrečios vietovės, kurią galėtų vadinti savo tėviškę, su kuria juos sietų stiprus emocinis ryšys. „Juk nevadinsiu gimtine to purvino kiemo, kuris buvo šalia gamyklai priklausančio namo, kur gyveno mano tėvai ir nuolat vyko berniukščių peštinės. Nevadinsiu tėviškę ir vėliau tėvų įsigyto kooperatinio buto, nors jame prabėgo mano vaikystė ir jaunystė...“ – panašius atsakymus įrašė ne vienas apklaustasis. Kažkas bandė gimtine pavadinti naujo „mikrorajono“ gatvę, kurioje gyveno, kažkas tiesiog parašė, kad esąs šiaulietis (radviliškietis ir pan.). Ne vienas atsakė ir taip: „Tėviškės neturiu. Tėvai iš senelių sodybos išsikėlė dar prieš man gimstant. Gyvename daugiabutėje, turime kolektyvinį sodą...“

Pirmoji Lietuvos Respublika (1918–1940) nepriklausomybę įtvirtinti pradėjo nuo žemės reformos, dalindama vietiniams žmonėms svetimtaučių valdytų dvarų žemes, pirmiausia skirdama ūkius iš fronto ką tik grįžusiems kariams. Netrukus buvo parengta naujakurių ūkininkų rėmimo programa, imta rūpintis, kad nuosavus namus pasistatytų ir miesto įmonių bei įstaigų gyventojai. Nebuvo ta Pirmoji Respublika – rojus žemėje, bet tuometinė valdžia bent suprato, kad valstybė bus stipri tik tada, kai piliečiai ja pasitikės. Todėl padėti žmonėms apsirūpinti būstu ir darbu – pragyvenimo šaltiniu buvo jos pirmasis rūpestis. Per tuos nepilnus du dešimtmečius Lietuvoje susiformavo gana stabilus ūkių ir žmonių savininkų sluoksnis.

Dabartinė Antrosios Respublikos piliečių karta neprišimena ir jau net negali prisiminti, kaip jų seneliai ir tėvai kūrė savo sodybas, kaip rūpinosi jų aplinka, kaip planavo savo vaikų ateitį. Daugeliui didžiulį nerimą kelia siaubinga mūsų gyvenamosios aplinkos tarša, elementarus dabartinių

gyventojų nevalyvumas. Tačiau nereikia stebėtis, nes didžiulė gyventojų masė neturi nė metro nuosavos žemės ir yra samdiniai tiek pagal savo socialinę padėtį, tiek pagal gyvenimą. Švaros ir tvarkos įgūdžiai pamažu formuojasi, bet iki tikro jų reikšmės suvokimo dar labai toli. Koks yra tas žmogelis, kuris į upę suverčia nudėvėtas padangas ir sudaužytus butelius? Kaip pavadinti tą, kuris pavasarį surinkęs po buto rekonstrukcijos susikauptusias statybines atliekas jas išverčia miško aikštelėje? O kas lemia elgesį asmens, niokojančio neseniai išvykusio kaimyno (net to, kuris prašė prižiūrėti) trobelę, rudens vakarais slūkinančio plėšti sodo namelių, pjaunančio malkoms jų šeimininkų pasodintus medžius? Joks savininkas taip nesielgtų. Taip gali elgtis tik atsitiktinai užklydęs samdinys ar benamis valkata, bet ne pilietis...

Žinoma, dalis dabartinių daugiabučių gyventojų vis tik suvokia, kad Lietuvoje buvo ir kitoks gyvenimo būdas, nors apie tai žino tik iš pasakojimų arba tik apsilankę Lenkijoje ar Švedijoje. Vasaromis pastebimai ištuštėja daugiabučių kiemai, nors ką tik juose, bent kiek vėliau grįžus, nebūdavo jokios vilties rasti vietą savo automobiliui. Didesnių miestų prieigose išaugo didžiuliai individualių būstų masyvai, nors daugumos jų sodybomis nepavadinant, nes ten tik vienas namelis ir šalia kiemelis vienam ar dviem automobiliams. Skirtumas nuo daugiabučio tik toks, kad virš tavo galvos niekas negyvena ir turi bent šioki toki „privatumą“. Tokių kvartalų išplanavimas mažai kuo skiriasi nuo buvusių kolchozo brigadų gyvenviečių. Visokios „firmos“, supirkusios buvusias priemiesčio kolchozų žemes ir nutiesusios šiokeles tokias „komunikacijas“, taip iškelė sklypų kainas, kad daugelis šeimų, norinčių ten įsikurti, apie bent kiek didesnę sodybos erdvę galėjo tik pasvajoti.

Kitokia situacija – atokesniuose, žemo urbanizacijos lygmenų regionuose, vadinamosiose kaimiškosiose savivaldybėse. Valdžios klerkų pasiūlyta lengvatinė individualių būstų įsigijimo programa – sunkiai įgyvendinama, nes toli gražu ne kiekvienas sugeba pats susikurti darbo vietą. Ne vienoje gyvenvietėje kiaurais langais į gatvę žvalgosi buvę kolchozų triaukščiai, o jų viduje – viskas išdraskyta. Nulupti radiatoriai, išplėtos virtuvės, suniokotos vonios, net išlupinėtos grindų dangos, lyg visas šis turtas būtų niekam nepriklausęs. Norinčių tokius namus atkurti ir juose apsigyventi beveik neatsiranda, nors už keliolikos metrų driekiasi neseniai atnaujinta patogio asfalto juosta, vedanti į miestą, kur galima susirasti darbo. Savivaldybių sąrašuose – ilgos eilės asmenų, laukiančių vadinamojo „socialinio būsto“, tačiau sutinkančių apsigyventi tik miesto centre. Miesteliuose pilna apšiurusių namų su kiaurais stogais, tačiau juose gyvenantys drimbos „pašalpininkai“ piršto nepajudins, kad juos susiremontuotų. Ar juos taip pat galima laikyti kuriamos „gerovės valstybės“ piliečiais?

Atokesnių kaimiškųjų savivaldybių gyvenvietės per pastaruosius dešimtmečius ištuštėjo. Net labai gražiose vietose stovi tuščios sodybos arba riogso jų likučiai. Tačiau tik retoje savivaldybėje randame, kad būtų atlikta tokių tuščių sodybų „inventorizacija“, o šeimoms, ieškančioms galimybės kurti sodybas, būtų pasiūlyta jas įsigyti. Nereikia girtis, kad uždaryta ištuštėjusi mokykla arba kultūros centras, nes jokio biudžetinių lėšų sutaupymo čia nėra. Kalbėkime atvirai: tai liudija tik apie tai, kad švietimo sistema prarado dalį savo turto. Verslo diversifikacija, kuri ir dabar galėtų pritraukti naujų gyventojų, daug kur net nepradėta. Trumposios maisto tiekimo grandinės, neagrinių verslų skatinimas, pagaliau ir šiuolaikiškų modernių ir erdvių sodybų plėtros plano parengimas, pasinaudojant geotermiais ištekiais, sukurtų naujas darbo vietas ir padidintų šių vietovių patrauklumą.

Transporto sistema Lietuvoje jau dabar yra pakankamai moderni, todėl ir galimybės pasiekti potencialius darbo vietas židinius yra gana neblogos. Tik reikia tuojau pat atsisakyti „profesionalių tinginių“ šerimo pašalpais, pereiti nuo žaliavų (grūdų, medienos, statybinių medžiagų ir kt.) išvežimo prie vietinės gamybos gaminių eksporto. Besikuriančių sodybų savininkai netruks prisiminti, kad yra ir tokios veiklos sritys, kaip mikroūkininkavimas ir vietinis apsirūpinimas maistu, kai šiose sodybose augantys vaisiai, pajuos, koks tikrasis namuose išauginto agurko ar pomidoro skonis, kai avį ar kalakutą pamatys savo kieme, o ne kompiuterio ekrane. Užaugęs savo sodyboje, niekada nemėtys padangų į pamiškes. ■

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

Lukiškių aikštės Vilniuje memorialinio statuso įstatymas. Priimtu įstatymu nustatyta, kad Lukiškių aikštė Vilniuje yra pagrindinė reprezentacinė Lietuvos valstybės aikštė ir formuojama su laisvės kovų memorialiniais akcentais. Lukiškių aikštė, kaip istoriškai susiformavusi vientisa, urbanistinė erdvė, turės atlikti valstybinę reprezentacinę, Lietuvos laisvės kovotojų memorialinę ir visuomeninę (kultūrinę ir rekreacinę) funkcijas.

Įstatyme įtvirtinta, kad valstybės simbolį vaizduojantis monumentas Vytis kartu su įrengtu memorialu Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę aukoms atminti turės būti pagrindinis reprezentacinės Lietuvos aikštės akcentas. Memorialiniai Lukiškių aikštės akcentai turės atspindėti kovas už Lietuvos nepriklausomybę bei žuvusių kovotojų atminimą, 1863–1864 m. sukilėlių egzekucijos vietą ir šio sukilimo atminimo įamžinimą.

Pagal įstatymą, Lukiškių aikštės naudojimas ir tvarkymas turės atitikti jos memorialinį statusą, užtikrinti rimtį ir deramą pagarbą už Lietuvos nepriklausomybę žuvusių kovotojų atminimui bei nužudytiems 1863–1864 m. sukilėliams, negalėtų prieštarauti viešajai tvarkai ir moralei. Jos naudojimas rekreacijos tikslu negalės nustelbti memorialinės funkcijos, Lietuvos nepriklausomybės kovų bei žuvusių kovotojų, nužudytų 1863–1864 m. sukilėlių atminimo įamžinimo tikslų.

Už šį teisės aktą, kuris įsigalios rugpjūčio 1 d., balsavo 78 Seimo nariai, prieš – 11, susilaikė 4 parlamentarai. Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda pasirašė šį įstatymą.

Visuomenei atveriamas Seimo rūmų Didysis kiemas.

Nuo liepos 13 d. visuomenei atvertas Seimo rūmų Didysis kiemas. Iki šiol gyventojams jis buvo atveriamas tik švenčiant Nepriklausomybės atkūrimo dieną ir minint Sausio 13-osios įvykius, taip pat vykstant kitiems šventiniams renginiams. Lankytojai, užsukę į parlamento Didįjį kiemą, galės apžiūrėti didžiausius bronzos bareljefus Lietuvoje – skulptoriaus Stepono Šarapovo kūrinis „Disputas“ ir „Kelias“ (pastarąjį po autoriaus mirties baigė skulptorius Dovydas Zundelovičius). Taip pat bus galima iš arčiau pamatyti Daliutės Onos Matulaitės skulptūrą „Gražina“, apžiūrėti architektūrinės pastato detales. Nuo liepos 13 d. darbo dienomis Seimo rūmų Didysis kiemas visuomenei bus atvertas 17–21 val., o savaitgaliais ir švenčių dienomis – 11–21 val. Kiemas bus atviras iki rugsėjo 6 d. Lankytojai kieme galės laisvai fotografuoti, įėjimas – laisvas.

2021-ieji paskelbti Juozo Zikaro metais. Seimas, atsižvelgdamas į tai, kad 2021 m. lapkričio 18 d. sukanka 140 metų, kai gimė Lietuvai ypač nusipelnusi asmenybė – vienas pirmųjų profesionalių Lietuvos skulptorių prof. Juozas Zikaras, paskelbė 2021-uosius Juozo Zikaro metais. Kitais metais taip pat sukanka 100 metų, kai sukurtas iškiliausių Lietuvos nepriklausomybės simbolių – Juozo Zikaro skulptūra „Laisvė“.

Priimtu dokumentu įvertinami išskirtiniai Juozo Zikaro darbai: nepriklausomos Lietuvos tapatybės ženklais tapę meno kūriniai – paminklinės dekoratyvinės skulptūros „Laisvė“ ir „Knygnešys“, daugelio žymių valstybės veikėjų portretiniai biustai ir bareljefai (Jono Basanavičiaus, Simono Daukanto, Vinco Kudirkos, Antano Smetonos, Jono Šliūpo; paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ bareljefas), 1928 m. Lietuvos nepriklausomybės, Vytauto Didžiojo, Juozo Tumo-Vaižganto medaliai, visų 1918–1940 m. nominalų lietuviškų pinigų – litų monetų – modeliai. Taip pat pabrėžiama Juozo Zikaro kūrybos, kurios pagrindinės temos – lietuvių tautos laisvės idealai, reikšmė visuomenės istorinei atminčiai ir tapatybei.

2021-ieji paskelbti Juozo Lukšos-Daumanto metais. Seimas, atsižvelgdamas į tai, kad 2021 m. rugpjūčio 10 d. sukanka 100 metų, kai gimė partizanas, vienas Lietuvos pasipriešinimo sovietų okupaciniam režimui lyderių Juozas Lukša-Daumantas, 2021-uosius paskelbė Juozo Lukšos-Daumanto metais. Dokumente pabrėžiama, kad rezistentas J. Lukša-Daumantas buvo vienas svarbiausių kovotojų už Lietuvos laisvę. Įvertinami jo nuopelnai, ginant Lietuvos nepriklausomybę laisvės kovose, jo veikla prasiveržus už geležinės uždangos, besąlygiška ištikimybė partizano priesaikai. „Žinome jį kaip stiprų kovotoją, iš jo prisiminimų ir laiškų – ir kaip labai jautrų žmogų. Jo pagrindiniai nuopelnai ir turbūt jo atitikmuo galėtų

■ Nukelta | 4 p.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

būti pavyzdys šiuolaikinėms specialiosioms pajėgoms. Jis vykdė unikalios užduoties, du kartus buvo prasiveržęs už geležinės uždangos ir iš tikrųjų visą savo gyvenimą kelęs valstybės interesus aukščiau asmeninių. Atsisakęs sau patogesnio gyvenimo, jis kovojo už mūsų visų laisvę, suprasdamas, kad jo ir jo artimųjų, jo šeimos laisvė priklauso nuo valstybės laisvės, yra sakiusi viena iš šio nutarimo iniciatorių Seimo narė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė.

Padidintas valstybiniuose mokslinių tyrimų institutuose dirbančių mokslo darbuotojų ir kitų tyrėjų darbo užmokestis. Nuo rugsėjo 1 d. įstatyme nustatytų pareiginės algos koeficientų apatinės ir viršutinės ribos visoms pareigybių grupėms padidintos 8,125 proc. Siūlomi

tokie pareiginės algos koeficientai:

- 1) instituto direktoriaus – 10,81–19,28;
- 2) instituto mokslinio sekretoriaus – 8,12–15,52;
- 3) vyriausiojo mokslo darbuotojo – 9,31–16,76;
- 4) vyresniojo mokslo darbuotojo – 8,12–13,02;
- 5) mokslo darbuotojo, tyrėjo, mokslininko stažuotojo – 8,12–9,9;
- 6) jaunesniojo mokslo darbuotojo – 5,41–6,83.

Kadangi dalis valstybinių mokslinių tyrimų institutų tampa viešosiomis įstaigomis, nuspręsta įstatyme įtvirtintą mokslo darbuotojų ir kitų tyrėjų darbo užmokesčio reglamentavimą taikyti ir valstybiniais mokslinių tyrimų institutams, veikiantiems kaip viešosios įstaigos.

Priimtas nutarimas dėl Valstybinio

plėtos banko steigimo. Seimas pripažino Valstybinį plėtos banką valstybei svarbiu projektu ir įgaliojo Vyriausybę iki 2020 m. rugsėjo 1 d. pradėti konsultacijas su Europos Komisijos Paramos struktūrinėms reformoms generaliniu direktoratu dėl techninės paramos Valstybinio plėtos banko steigimo klausimais. Vyriausybė taip pat įgalioja svarstyti valstybės dalyvavimo kredito įstaigų kapitale galimybes.

Seimo nutarime pažymima, kad Lietuvos bankų sektorius yra vienas labiausiai koncentruotų Europos Sąjungoje (užima trečią vietą po Estijos ir Graikijos), o galimybės pritraukti naujus rinkos žaidėjus yra ribotos dėl objektyvių socialinės ir ekonominės raidos sąlygų (maža rinka, nepalankios demografinės tendencijos). „Smulkiojo ir vidutinio verslo kreditų prieinamumas Lietuvoje yra vienas mažiausių Europos Sąjungoje (ES), o Valstybinio plėtos banko įsteigimas ir

valstybės dalyvavimas kredito įstaigų kapitale galėtų sumažinti šį rinkos trūkumą“, – teigiama dokumente.

Kaip anksčiau yra minėjęs Biudžeto ir finansų komiteto pirmininkas Valius Ažuolas, apžvelgus daugelį ES valstybių, didžioji dauguma jų turi ir plėtos bankus, ir valstybinius bankus, ir komercinius bankus. „Tų formų yra įvairių. Įvairūs yra ir tikslai: nuo smulkiojo ir vidutinio verslo skatinimo, strateginių projektų, renovacijos, regionų finansavimo, regionų atskirties mažinimo ir finansų prieinamumo“, – tvirtino Biudžeto ir finansų komiteto vadovas.

Pasiūlymo iniciatoriai tikina, kad Valstybinis plėtos bankas yra perspektyvi alternatyva komerciniams bankams, galinti nukreipti finansinius išteklius projektams, orientuotiems į ilgalaikę socialinę ir ekonominę gerovę. ■

ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO MINISTERIJOS PRANEŠIMAI

Atrankos į švietimo įstaigų vadovus pakeitimai. Nuo liepos 1 d. įsigaliojo atrankos į švietimo įstaigų vadovus pakeitimai, kurie užtikrins didesnę objektyvumą. Nacionalinėje švietimo agentūroje (NŠA) atliekamas bendrų kandidatų, o savivaldybėje – orientuotų į konkrečios mokyklos valdymą kompetencijų vertinimas bus lygiavertis. Taip pat bus taikomi griežtesni reikalavimai vadovų kompetencijų vertintojams.

Naujos nuostatos įteisintos švietimo, mokslo ir sporto ministro Algirdo Monkevičiaus patvirtintuose Kvalifikacinių reikalavimų ir Konkursų tvarkos aprašuose. Numatyta, kad, kaip ir anksčiau, pretendentų kompetencijos būtų vertinamos dviem etapais: Nacionalinėje švietimo agentūroje (NŠA) ir savivaldybėje, kurios teritorijoje yra mokykla. Skirtumas tas, kad kandidatas galės bendrai per abu etapus surinkti 50 balų. Pirmojo etapo rezultatai bus sumuojami su antrojo, vadovu galėtų tapti surinkęs ne mažiau kaip 31 balą. Švietimo, mokslo ir sporto ministro patvirtintuose dokumentuose keliami aukštesni ir konkretizuoti reikalavimai NŠA vertintojams. Pavyzdžiui, vertinantys vadovavimo ugdymui ir mokymuisi kompetenciją patys privalėtų turėti pedagogo kvalifikaciją ir ne mažesnę kaip penkerių metų vadovavimo švietimo įstaigai patirtį.

Tai – tik pirmieji pokyčiai. Ministerija numato pakeisti visą vadovų atrankos, rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemą. Atnaujinamų kompetencijų pagrindu numatyta kurti nacionalinę vadovų rengimo programą, kurią sudarys studijų ar mokymų moduliai. Juos vykdytų aukštosios mokyklos arba kitos reikalavimus atitinkančios įstaigos. Kuriamas internetinis kompetencijų įšivertinimo instrumentas, kiekvienam potencialiam vadovui leisiantis išbandyti savo galimybes tapti vadovu. Įšivertinimo instrumentas padės žmonėms, kurie svarsto galimybę imtis vadovauti, pasirinkti studijų ar mokymų modulius, padėsiančius užpildyti trūkstamų kompetencijų spragas.

Tarptautinio bakalaureato programos. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos teikimu Vyriausybė pritarė sprendimui leisti dar dviem Lietuvos mokykloms vykdyti tarptautinio bakalaureato programas. Klaipėdos „Universa Via“ tarptautinėje mokykloje bus vykdoma tarptautinio bakalaureato pradinio

ugdymo programa, o Kauno Jono Jablonskio gimnazija įgyvendins tarptautinio bakalaureato diplomo programą.

Vykdamas tarptautinio bakalaureato programas, mokiniams bus suteiktos geresnės galimybės išmokyti anglų kalbą, bus tenkinami gabių mokinių mokymosi poreikiai, mokytojai ir mokiniai turės galimybę bendradarbiauti su kitų šalių mokyklų, vykdančių tokio pat pobūdžio programą, mokytojais ir mokiniais.

Tarptautinio bakalaureato organizacijos tikslas – ugdyti nuolat žinių siekiančius, išprususius, dėmesingus aplinkai jaunuolius. Šiam tikslui tarptautinio bakalaureato organizacija kartu su mokyklomis, vyriausybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis yra sukūrusi ir nuolat atnaujina ugdymo programas, išsiskiriančias aukštais akademiniiais reikalavimais.

Šiuo metu tarptautinio bakalaureato pradinio ugdymo programą Lietuvoje vykdo Vilniaus tarptautinė mokykla, o tarptautinio bakalaureato vidurinio ugdymo diplomo programą įgyvendina Tarptautinė Amerikos mokykla Vilniuje, Šiaulių Didždvario, Kauno jėzuitų, Tauragės „Versmės“ gimnazijos ir Vilniaus bei Klaipėdos licėjai.

Auga susidomėjimas profesiniu mokymu. Bendrajam priėmimui įpusėjus, liepos 7 d. duomenimis, norą mokytis rinkoje paklausaus amato bendrojo priėmimo sistemoje jau pareiškė 12,3 tūkst. stojančiųjų. Per tris savaites nuo birželio vidurio, kai bendrojo priėmimo sistemoje buvo užsiregistravę 6,4 tūkst., šis skaičius išaugo beveik dvigubai. Tarp besirenkančių profesinį mokymą populiariausios inžinerijos ir inžinerinių profesijų, paslaugų asmenims, sveikatos priežiūros, architektūros ir statybos sritys.

Priėmimo į profesinio mokymo įstaigas šiemet gali dalyvauti ne tik norintieji įgyti kvalifikaciją pagal visą profesinio mokymo programą, kaip buvo įprasta iki šiol, bet ir I–IV gimnazijos klasių ir 9–10 bendrojo ugdymo mokyklų klasių mokiniai, norintys mokytis pagal atskirus profesinio mokymo modulius. Šiuo metu sulaukta 276 tokių paraiškų. Šis skaičius beveik patrigubėjo nuo birželio vidurio, kai jų buvo 97. Iš atskirų modulių sudarytos profesinio mokymo programos leidžia mokiniui įgyti norimą kvalifikaciją ne tik mokantis nuosekliai pagal

visą programą, bet ir imant atskirus modulius, pasirinkus priimtinausią mokymosi būdą ir tempą.

Bendrojo ugdymo mokyklų mokiniai, nusprendę pasirinkti modulinį profesinį mokymą, mokysis kiek kitaip negu profesinių mokyklų auklėtiniai. Jie galės rinktis dalį programos, t. y. vieną atskirą modulį, ir mokytis pagal jį. Pasirinkęs vieną modulį, profesinėje mokykloje gimnazistas galės turėti nuo 3 iki 6 pamokų, o mokymasis truktų nuo vienerių iki dvejų metų. Mokinys kartu su savo bendrojo ugdymo mokykla ir profesinio mokymo įstaiga parengs individualų mokymosi planą, kad būtų neviršytas

maksimalus savaitinis 35 pamokų skaičius. Abi mokyklos bendradarbiaudamos derins mokiniui palankų pamokų tvarkaraštį.

Mokinys, baigęs atskirą modulį, gaus įgytą kompetenciją patvirtinančią pažymėjimą. Įgytos kompetencijos jam leis užsiimti atitinkama veikla, o mokantis toliau pagal tos pačios kvalifikacijos programą įgytos kompetencijos galės būti įskaitomos, tad sutrumpės mokymosi laikas. Daugiau informacijos apie galimybę įgyti profesiją gimnazijos suole: www.profesijamokykloje.lt. Parengta pagal ministerijos Komunikacijos skyriaus pranešimus ■

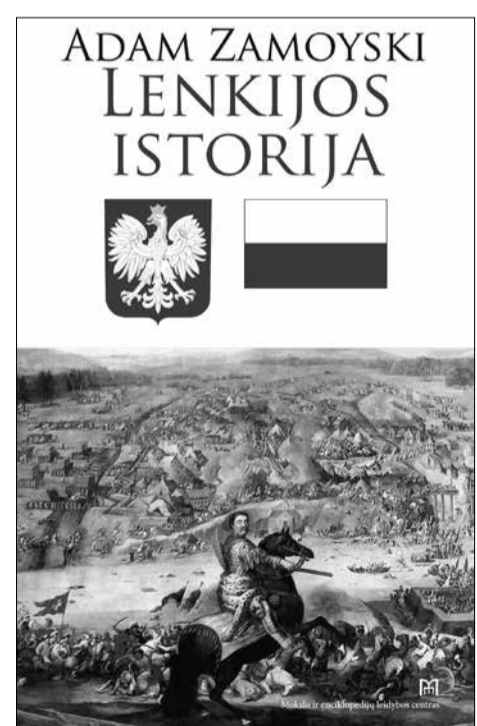
NAUJOS KNYGOS

Adam Zamoyski (2020). Lenkijos istorija. Išleido Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 424 p. Iš anglų kalbos vertė Irena Jomantienė ir Milda Dyka.

Britų ir lenkų istorikas Adam Zamoyski gimė 1949 m. Niujorke, užaugo Jungtinėje Karalystėje, studijavo istoriją ir šiuolaikines kalbas. Jis turi dvigubą Lenkijos ir Jungtinės Karalystės pilietybę. Kalba angliškai, lenkiškai, prancūziškai, itališkai ir rusiškai. Jo tėvai – grafas Stefan Zamoyski (1904–1976) ir princesė Elizabeth Czartoryska (1905–1989) 1939 m. išvyko iš Lenkijos netrukus po Vokietijos ir Rusijos invazijos. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, jie liko Vakaruose, galiausiai įsikūrė Londone.

Adam Zamoyski yra laisvai samdomas istorikas, daugelio knygų autorius. Yra skaitęs paskaitas Europoje, JAV ir Australijoje, rengė televizijos ir radijo laidas. Lenkijoje Adam Zamoyski pirmą kartą lankėsi 1960-aisiais. Jo anglų kalba parašyta „Lenkijos istorija“ suteikia žinių apie šią šalį milijonams žmonių ir yra laikoma etalonine.

Pirmoji Adam Zamoyski Lenkijos istorija „Lenkų kelias: lenkų ir jų kultūros istorijos tūkstantis metų“ (*The Polish Way: A Thousand – Year History of the Poles and Their Culture*) pirmą kartą išleista 1987 m. Anot autoriaus, „kai rašiau savo knygą, Europa buvo padalyta geležinės uždangos. Peržengti ją bet kuriam, užaugusiam Vakaruose, buvo bauginanti ir neįprasta patirtis – spygliuotos vielos ritės, sargybinių bokšteliai, į keliau-

A. Zamoyski knygos „Lenkijos istorija“ viršelis

tojus atgręžti kulkosvaidžiai, aplink visa rengintys sargybiniai su aviganiais kėlė ryškius nacių koncentracijos stovyklų bei sovietinių gulagų prisiminimus“.

Tačiau šiandien, kitaip nei prieš tris dešimtmečius, istorikas rašo jau ne pavergtos ir visomis prasmėmis neegzistuojančios šalies istoriją. Jis pasakoja apie visuomenę, sukūrusią savitą socialinę ir politinę civilizaciją. ■

Sužibėjo auksiniai geologo plaktukai

Prof. habil. dr. Valentinas Baltrūnas

Geologo diena minima kiekvienų metų paskutinį balandžio sekmadienį. Tačiau, kilus koronaviruso pandemijai ir paskelbus karantiną, šios dienos paminėjimas buvo nukeltas. Palankus metas Geologo dienos konferencijai atėjo liepos pradžioje, todėl liepos 2 d. Lietuvos geologijos įmonių asociacijos iniciatyva į „Crowne Plaza“ viešbučio salę susirinko geologijos profesionalai iš įvairių geologijos įmonių, Lietuvos geologijos tarnybos, Vilniaus universiteto, Gamtos tyrimų centro, taip pat didelis būrys garbaus amžiaus geologų, daug metų atidavusių krašto žemės gelmių ir jų išteklių tyrimui bei specialistų rengimui.

Šio tradicinio renginio iniciatorius UAB „Grotą“ vadovas Antanas Marcinonis konferenciją pradėjo „Tautiška giesme“, o sveikinimo žodžius tarė Aplinkos ministerijos atstovas Vitalijus Auglys, Karjerų asociacijos prezidentė Vida Gasiūnienė ir Lietuvos geologų sąjungos pirmininkė dr. Vaida Šeirienė.

Pirmąjį pranešimą „Kas aktualu geologijos verslui šiandien?“ perskaitė Geologijos įmonių asociacijos prezidentas Saulius Gegieckas. Apie naujos Žemės gelmių įstatymo redakcijos poveikį geologijos plėtrai mūsų krašte kalbėjo Lietuvos geologijos tarnybos direktorius Giedrius Giparas.

Antano Giedraičio geologijos fondo garbės ženklų „Aukšinis geologo plaktukas“ laureatai ir jiems atstovavę artimieji. Iš kairės: G. Motuza-Matuzevičius, O. Kondratienė, V. Karatajūtė-Talimaa, A. Jurgaitis, J. Banėnas, P. Suveizdžio dukra Saulė, J. Paškevičius, V. Narbutas, V. Kadūno brolis Kęstutis, A. Grigelis, S. Sidaro sūnus Antanas, V. Juodkazio anūkė Jurga. Jurijaus Kaduškevičiaus nuotr.

linkme: prisistatė veiklą atnaujinęs Antano Giedraičio geologijos fondas, kurio siekis – pagerbti Lietuvos geologijai ir kultūrai nusipelnčius žmones. Fondo steigėjai – akad. prof. habil. dr. Algimantas Grigelis ir prof. habil. dr. Juozas Paškevičius perskaitė trumpus pranešimus. J. Paškevičius konferencijos dalyviams priminė pagrindinius žymaus geologo A. Giedraičio (1848–1909) biografijos faktus, įvardijo jo nuveiktus didžiausius darbus. Akad. A. Grigelis papasakojo apie šio fondo atsiradimo aplinkybes, kurios su-

geologijai ir mokslo bei kultūros puoselėjimą apdovanoti pirmieji fondo steigėjai: geologas ir paleontologas prof. habil. dr., LMA akademikas Algimantas Grigelis; geologas ir hidrogeologas prof. habil. dr., LMA akademikas Vytautas Juodkazis; geologas ir geochemikas doc. dr. Valentinas Kadūnas; geologas ir geochemikas dr. Vytautas Narbutas; geologas ir paleontologas prof. habil. dr. Juozas Paškevičius; geologė ir paleontologė habil. dr. Valentina Karatajūtė-Talimaa; geologė ir paleobotanikė habil. dr. Ona Kondratienė (Zinkevičiūtė); geologas ir sedimentologas prof. habil. dr. Algirdas Jurgaitis; geologas ir petrologas prof. dr., LMA tikrasis narys Gediminas Motuza-Matuzevičius; inžinierius geologas

ir hidrogeologas, hidrogeologijos verslo pradininkas Jonas Banėnas; Krasnojarsko krašto (Rusija) geologas ir kalnų inžinierius, geologijos ir mineralogijos mokslų daktaras Saulius Sidaras.

Po mirties garbės ženklas skirtas geologui ir tektonistui prof. habil. dr. Povilui Suveizdžiui. Šį apdovanojimą atsiėmė mokslininko dukra. Apdovanojimus laureatams įteikė Geologijos įmonių asociacijos prezidentas, A. Giedraičio geologijos fondo valdybos pirmininkas Saulius Gegieckas. Konferencijos dalyviai laureatus pagerbė gausiais plojimais. Neeilinio renginio pabaigoje surengtas muzikos atlikėjų pasirodymas.

Laureatams įteiktų Auksinių geologo plaktukų ekspozicija. Živilės Gelumbauskaitės nuotr.

Kiti pranešimai buvo skirti labai aktualiems žemės gelmių ir grunto užteršimo klausimams. Didelio susidomėjimo sulaukė Antano Marcinonio, Justo Samosionoko ir Sauliaus Janulevičiaus (visi iš UAB „Grotą“) pranešimas „Užterštų žemės gelmių valymas: poreikis, patirtis ir aktualijos“. Apie užterštų žemės gelmių valymą cheminiu būdu pranešimą skaitė Vilniaus universiteto Chemijos ir geomokslų fakulteto mokslininkas akad. prof. habil. dr. Aivaras Kareiva. Svarbūs praktiniai klausimai nuskambėjo Varėnos rajono savivaldybės administracijos ekologo Antano Labanausko pranešime „Užterštų teritorijų tvarkymo aktualijos organizatorių žvilgsniu“. Remiantis šiais pranešimais ir po jų kilusiomis diskusijomis, priimta rezoliucija Lietuvos valdžios institucijoms.

Po pertraukėlės konferencijos dalyvių dėmesys nukrypo kiek netikėta, bet malonia

sijusios su 1996 m. šešiais Lietuvos mokslo premijos, skirtos už monografiją „Lietuvos geologija“, laureatais. Pastarieji dalį savo premijos skyrė steigiamam Antano Giedraičio geologijos fondui. Iš sukauptų fondo lėšų buvo premijuoti trys jaunieji geologijos krypties mokslininkai. (Apie A. Giedraičio geologijos fondo atsiradimą ir naująją fondo valdybą buvo rašyta Lietuvos mokslininkų sąjungos laikraščio „Mokslo Lietuva“ 2020 m. gegužės 7 d. Nr. 9 (652).)

Po neilgos pertraukos fondo steigėjai tolimesniai naudojimui jį perdavė Geologijos įmonių asociacijai. Ir štai šių metų Geologo dienos konferencijoje pirmą kartą buvo įteikti šio fondo įsteigti garbės ženklai – Auksiniai geologo plaktukai, kurių kote lotyniškai įrašytas senasis geologų šūkis „Mente et malleo“ (Protu ir plaktuku). Fondo valdybos nutarimu šiemet šiuo garbės ženklui už nuopelnus Lietuvos

Geologas Antanas Giedraitis (1848–1909)

Antanas Giedraitis gimė 1848 m. vasario 21 d. Vilniaus apskrityje, Korvės dvare (netoli Maišiagalos), senųjų lietuvių kunigaikščių šeimoje (Giedraičių giminė turėjo kunigaikščių titulą nuo XV amž.). Baigęs Fribūro kalnakasybos akademiją 1878 m., jis pradėjo tyrinėti Lietuvą, Baltarusiją ir Lenkiją. Vėliau kurį laiką dirbo Turkmėnijoje ir Rytų Sibire. Pirmasis Lietuvoje išsamiai aprašė kvartero nuogulus. Buvo žemyninio apledėjimo teorijos šalininkas.

1882 m. įkūrus Rusijos geologijos komitetą, A. Giedraitis tapo jo bendradarbiu, keliavo geologiniais maršrutais Kauno ir Suvalkų gubernijose. Ekspedicijų metu surinktą medžiagą panaudojo 10 varstų mastelio geologinio žemėlapiu 5-ajam lapui sudaryti. Šių tyrimų medžiaga buvo paskelbta Geologijos komiteto leidinyje.

1886–1887 m. vykdė Polesės geologinius tyrimus, vėliau Turkestane tyrė Amudarjos senvagę. Po to išvyko dirbti geologu

į Sibiro geležinkelio statybas, daug metų vykdė tyrimus Užbaikalės srityje – Šilkos, Argūnės ir Selengos upių baseinuose.

1900–1903 m. Jekaterinoslavo aukštojoje kalnakasybos mokykloje (dabar – Dnepropetrovsko kalnakasybos institutas) skaitė rūdinių naudingųjų iškasenų ir lauko geologijos paskaitas. Pablogėjęs sveikatai, grįžo į gimtinę. 1895 m. paskelbė stambų mokslinį veikalą Lietuvos geologijos klausimais. Jame apibendrino savo tyrinėjimų rezultatus, sudarė Lietuvos ir kaimyninių sričių kreidos darinių išplitimo geologinį žemėlapi. A. Giedraitis pirmasis apibūdino Vidurio Lietuvos priekaldinių ežerų nuosėdas, nurodė jūros, kreidos ir terciario geologinių epochų uolienų luistus kvartero nuogulose. Pelnitai laikomas Lietuvos kvartero darinių tyrinėjimų pradininku. Buvo nuoseklus poliglacializmo šalininkas.

A. Giedraitis mirė 1909 m. spalio 26 d. Vilniuje. Šaltinis: „Lietuvos geologai“ (2009)

Lietuvos žemės gelmių potencialas – klimato kaitai mažinti ir valstybės ekonomikai stiprinti

Dr. Ieva Kaminskaitė

Pradėjusi geologijos studijas Vilniaus universitete 2010-aisiais, po mėnesio iš jo pabėgau, nes tiek draugai, tiek ir kai kurie šeimos nariai šaipėsi, kad „mokslukė“ pasirinko tokią specialybę, į kurią stoja tik tie, kurių nepriėmė kitur. Jie juokavo, kad, baigusi studijas, eisiu „žemės kasinėti“. Vis pabendraudama su pažįstamais geologais Lietuvoje, mačiau, kad situacija čia nesikeičia: mokslas nevertinamas, o finansavimo moksliniams tyrimams nuolat trūksta. Tačiau, per pastaruosius kelerius metus išryškėjus Lietuvos pažangai, padarytai kai kuriuose sektoriuose, atsirado viltis, kad pokyčiai vis tik įmanomi. Karantino metu, kai dirbama iš namų, buvo proga sugrįžti į Lietuvą ir pasidairyti iš arčiau.

Vaikystės svajonė, iš kurios nesišaipė Jungtinėje Karalystėje

Geologija buvo mano tikrasis pasirinkimas. Dar nuo penkerių kolekcionavau akmenukus. Mokykloje įvairiausias žetonus ar kortas mainiau į įdomesnius mineralus, o po pamokų su geografijos mokytoja analizuodavome juos per lupą ir bandydavome atspėti jų kilmę. Geografija Lietuvoje – artimiausias dalykas geologijai, todėl ir Česlovo Kudabos rengiamose olimpiadose dalyvaudavau kasmet. Ir į jaunųjų turistų klubo veiklą buvau įsitraukusi. Su jo nariais važiuodavome į keliones po kalnus (pavyzdžiui, Krymo). Didžiausio palaikymo sulaukiau iš savo geografijos mokytojos ir mamos, kuri mus, keturias dukras, visada skatino siekti, ką sako širdis.

Pabėgusi nuo įvaizdžio „geologas – žemių kasinėtojas“, Jungtinėje Karalystėje atsidūriau didesniame bendraminčių rate. Čia jau turėjau ne vieną mokytoją entuziastę, bet visą aukštai vertinamą geologų bendruomenę. Jungtinės Karalystės mokyklose geologija yra net atskiras mokymo dalykas. Bakaluro studijas užbaigiau Daramo universitete (angl. *Durham University*), o magistrantūros ir doktorantūros – Lidse (angl. *University of Leeds*), kur mano potencialą pastebėjo labai įtakingas profesorius Q. J. Fisher. Jis apsiėmė mane mokytį ir finansavo visus darbus, kartodamas, kad nori kažkam palikti savo

vieta, o per visą karjerą esą nebuvo sutikęs darbštesnio žmogaus.

Tai man suteikė jėgų patikėti savimi. Studijuodama vaikščiojau į visus mokslo rėmėjų susitikimus. Profesorius į savo kabinetą pasikviesdavo supažindinti su kiekvienu nauju svečiu, atvykusiu iš užsienio ar Jungtinės Karalystės kompanijų, siuntė į daugybę konferencijų. Lauko darbus mėnesių mėnesiais atlikinėjau visoje Europoje ir net JAV. Šio profesoriaus dėka įgijau galimybę prisidėti prie labai svarbios tarptautinės konferencijos (FTS, EAGE) organizavimo, jos pravedimo ir specialaus mokslo leidinio parengimo.

Iškart po doktorantūros profesorius Q. J. Fisher pasamdė mane dirbti savo kompanijoje. Padėjau jam vykdyti konsultacinę veiklą. Šių metų gegužę jis „paskolino“ mane Lidso universitetui, nes šis priėmė sprendimą nutraukti tyrimus, siejamus su naftos išgavimu, ir pereiti prie atsinaujinančių energijos šaltinių tyrimų. Buvau pakviesta prisijungti prie Geoenergijos reformos projekto tarybos, įpareigotos vykdyti šį planą. Turėjome rasti strategiją, kaip pritaikyti turimą akademinę bendruomenės potencialą ir jos įgūdžius prie visiškai naujų tyrimų krypties. Reikėjo išsiaiškinti, kaip ją parengti ir apmokyti; kokie potencialiausi projektai, kuriuos vykdydamas Lidso universitetas gali sukurti pridėtinę vertę ir pritraukti tiek valstybinį, tiek tarptautinį finansavimą; kokie tyrimai yra būtiniausi ir labiausiai prisidėtų prie šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio sumažinimo; kokie galimi praktiniai dekarbonizacijos technologijų pritaikymo būdai Jorkšyro (angl. *Yorkshire*) regione. Pavyzdžiui, ieškojome perspektyvų panaudoti šiltą vandenį, užpildžiusį apleistas anglies kasyklas. Lig šiol ten dirbu ir turėčiau dar kurį laiką dirbti, tačiau, grįžusi į Lietuvą, susimąsčiau, kad galbūt tokių reformų čia reikėtų dar labiau.

Požiūris į mokslą Jungtinėje Karalystėje

Jungtinėje Karalystėje universitetai – labai vertinami. Jie yra prisitaikę prie paklausos, todėl juos dosniai finansuoja pramonė. Tiek vyriausybė, tiek pramonės kompanijos itin vertina mokslininkų nuomonę ir su jais konsultuojasi. Todėl universitetai ten klesti. Į juos plūsta studentai iš viso pasaulio, sie-

Dr. Ieva Kaminskaitė pristato savo tyrimų rezultatus FTS EAGE konferencijoje Palermo mieste, Sicilijoje (2019-ųjų metų rugsėjis). Asmeninio archyvo nuotr.

kiantys įgyti gerą išsilavinimą. O tai papildomai prisideda prie šalies ekonomikos. Stiprūs universitetai – stipri, pasaulyje žinoma valstybė. Kas labiau, nei nauji atradimai ir pasiekimai, gali išaukštinti valstybės vardą?

Ši sritis Lietuvoje – labai apleista. Išimtis – tik kelios nišos tarp biologų ar chemikų, su kuriais dėl finansavimo sunku konkuruoti kitų, mažų tyrėjų grupėms. Bene viena iš prasčiausiai besilaikančių mokslininkų grupių yra geologai. Lietuvoje jų – vos saujelė, o ir tyrimų temos – skurdžios, menkai pritaikomos.

Grįžusi į Lietuvą, bandžiau išjudinti tiek mokslo institutus, tiek įvairias asociacijas, tiek individualius asmenis, norėdama išsiaiškinti, koks Lietuvos planas įgyvendinti prieš ketverius metus pasirašyto Paryžiaus susitarimo (angl. *Paris Agreement*) metu iškeltus reikalavimus dėl klimato atšilimo. Supratau, kad planai šioje srityje yra labai riboti. Daugiausia dėmesio skiriama vėjo jėgainėms ir seklijai geotermijai bei, kaip dauguma sako, biokurui, kuris iš tikrųjų net nėra visiškai atsinaujinantis gamtos šaltinis. Anglies dvideginio laidojimas žemės gelmėse yra uždraustas. Net vienintelė Lietuvoje veikusi ir giliuosius geoterminius išteklius bandžiusi naudoti jėgainė „Geoterma“, tiekusi šiltą vandenį Klaipėdai, šiuo metu užkonservuota. Dar 2008 m. įvykusioje konferencijoje „ENGINE“ buvo pasiūlyta šią jėgainę paversti moksline laboratorija, tačiau tai liko tik kalbomis.

Dabar dekarbonizacija yra „karšta“ tema, todėl apie visus atsinaujinančių energijos šaltinių panaudojimo projektus plačiai kalbama ir rašoma. Visos naujienos apie juos įdėmiai sekamos. Tai vyksta todėl, kad pasaulyje dar labai trūksta žinių tiek apie radioaktyvių medžiagų, tiek apie anglies dvideginio saugojimą žemės gelmėse, tiek apie geoterminės energijos išgavimą. Kiekviena jėgainė, ar ji būtų ekonomiškai ar neekonomiškai eksploatuojama, atneša vis naujų žinių, pamokų ir patirties. Kaip 2012 m. teigė „Geotermos“ jėgainės inžinierius Edmundas Paplauskas, tuo metu laikinai ėjęs jos direktoriaus pareigas: „Geoterma“ gali patarti, ko nereikia daryti ir ką reikia daryti. Esame mušti ir lupėti.”

Todėl dabar – puikus metas vykdyti de-

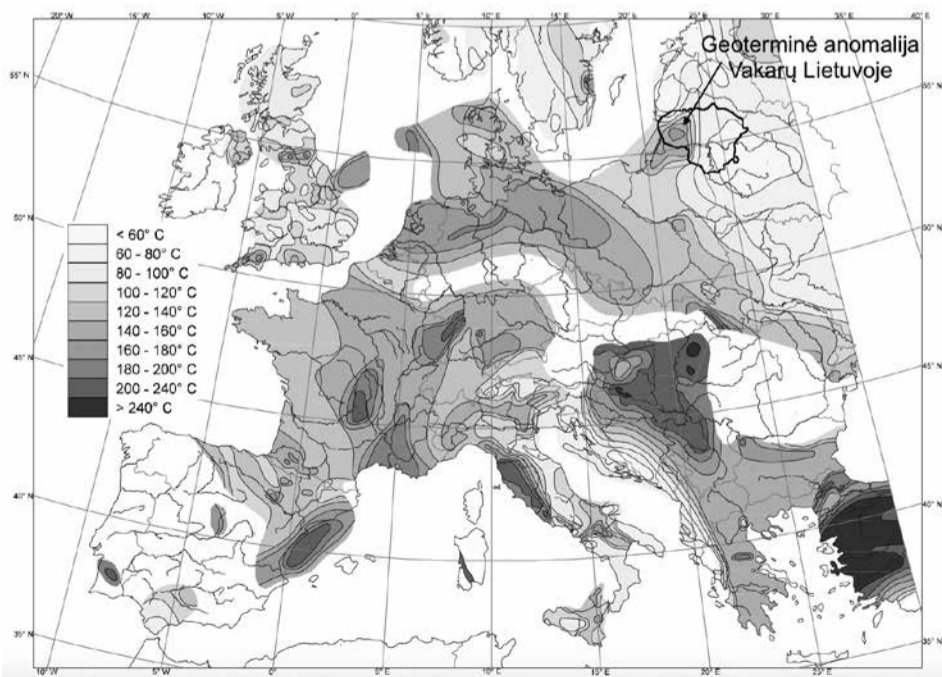
karbonizacijos tyrimus ir investuoti į šią sritį. Ne vien todėl, kad ateityje būtume nepriklausomi nuo iš užsienio importuojamo kuro, bet ir todėl, kad pasaulis atkreiptų į mus dėmesį. Tiek mes, tiek kitos šalys mokosi iš klaidų. Visi prisidedame prie naujų technologijų, prie geresnio rytojaus. Kartu visi ir taisome pačių padarytas klaidas, mažiname mūsų veiklos sukeltą žalą. Net ir tokio masto, kaip antropogeninis klimato atšilimas.

„Geoterma“ buvo pradėta statyti daugiau nei prieš 20 metų. Nuo to laiko labai patobulėjo technologijos. Sužinota daug naujo. „Geotermos“ gręžinio gylis (1135 m) ir išgauta geoterminio vandens temperatūra (~30 °C) dabar atrodo juokingi. Gaminant šiltą vandenį, žemės gelmių šiluma sudarė tik 40 proc. 60 proc. šilumos buvo gaunama, naudojant gamtines dujas (šildant išgautą vandenį iki 70 °C). O tai buvo visiškai neekonomiška.

Aukštos temperatūros vanduo ir elektra dabar gali būti išgaunami iš stimuliuotos geoterminės sistemos, leidžiančios eksploatuoti žemės šilumą iš kristalinių uolienu, slūgsančių net 4–5 km gylyje, taip pat ir iš vadinamųjų „superkritinių skysčių telkinių“, kur išgaunama energija padidėja bent 10 kartų, lyginant su tradiciniais telkiniais, dėl ypatingų vandens ir pačių telkinių savybių, įgyjamų, kai temperatūra pasiekia daugiau nei 374 °C, o slėgis viršija 221 barą.

Išnaudokime unikalias Lietuvos galimybes

Geotermine energija daro labai minimalų poveikį aplinkai, priešingai nei kitos atsinaujinančių energijos šaltinių technologijos, tokios kaip hidroelektrinės ar vėjo jėgainės. Jiems įtakos neturi sezoniniai, dienos ir klimato pokyčiai. Lietuvos gelmėse aukšta temperatūra yra daug arčiau nei kitose Rytų Europos platformos šalyse. Su Klaipėdos jėgainėje jau įgyta patirtimi ir geotermine anomalija, esančia Vakarų Lietuvoje, mes esame ypač geroje padėtyje. Galime iškelti Lietuvą tarp pirmaujančių šioje srityje ir gerokai padidinti alternatyvių energijos šaltinių panaudojimą, taip stipriai prisidedami prie klimato kaitos mažinimo.

Europos žemėlapis, rodantis gelmių temperatūrą 5 km gylyje (Hurtig ir kt., 1992)

Vandens skydas – patalpų oro taršai mažinti

Pandemijos metu sumažėjo užterštumas. Oras seniai nebuvo toks švarus, tačiau jo tarša vis dar išlieka viena opiausių problemų. Įprastai žmonės galvoja apie oro taršą lauke, tačiau retai susimąsto apie biuro, gyvenamojo būsto ar mokymosi įstaigos, kur praleidžiame didžiąją laiko dalį, oro užterštumą. Siekdamas spręsti šią problemą, Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU) studentės, atvykusios iš Sakartvelo, sukūrė daugiafunkcijų vandens krioklį panašų įrenginį, skirtą orui didelėse viešose erdvėse valyti.

„Siekėme rasti efektyviausią, ekonomiškiausią ir patogiausią būdą oro taršai

didelėse patalpose pašalinti. Mūsų sukurtas „Vandens skydas“ (angl. „Water Shield“) yra novatoriškas prietaisas, kuris, be dekoratyvinės paskirties, turi oro jonizatoriaus, drėgmės reguliatoriaus, elektrostatinio nusodintuvo funkcijas ir nekelia grėsmės žmonių sveikatai. Naudojant šį įrenginį, valomas užterštas oras oro uostuose, ligoninėse, viešbučiuose, prekybos centruose ir pan.“ – pasakoja viena iš įrenginio kūrėjų, VGTU Elektronikos fakultete Kompiuterių inžineriją studijuojanti Dea Ilarionova.

Dea pasakoja, kad dar kiek anksčiau kartu su draugėmis Marina ir Shorena įstojo į mokslo ir inžinerijos klubą. „Pirmasis

projektas, kuriame dirbome, buvo rankinis mobilusis detektorius ir šviesą atspindintys mozaikiniai ekranai, skirti vizualizuoti optiniam nehomogeniškumui ore. Mes turėjome galimybę pristatyti savo darbą „Intel“ tarptautinėje mokslo ir inžinerijos mugėje, kur rengiamas didžiausias tarptautinis konkursas, vykstantis JAV. Diskusijų grupės metu vienas iš Nobelio premijos laureatų kalbėjo apie oro užterštumą patalpose. Tuomet nusprendėme išspręsti šią problemą ir rasti efektyviausią sprendimą“, – sukurto prototipo idėją prisimena Dea.

Studentė Dea atskleidžia, kad tai buvo pirmasis jų bandymas pristatyti projektą ne tik kaip mokslinę perspektyvą, bet ir kaip verslo objektą. „Laimei, patekome į Lietuvos finalą ir turėjome galimybę konkuruoti su dar šešiais startuoliais. Džiaugiamės, kad Lietuva yra viena inovatyviausių Šiaurės Europos šalių, todėl norime čia žengti pirmuosius savo karjeros žingsnius“, – teigia D. Ilarionova. Prie įrenginio sukūrimo prisidėjo dar dvi VGTU studentės – Marina Gudzhabidze ir Shorena Gujabidze, Statybos fakultete studijuojančios statybos inžineriją.

„Visada domėjausi mokslu ir inžinerija. Nuo 10 klasės kūriau su fizika ir inžinerija susijusius mokslo projektus. Todėl dar vidurinėje mokykloje nusprendžiau savo gyvenimą susieti su specialybe, kuri vadinama visų inžinerinių disciplinų motina – statybos inžinerija“, – sako Marina Gudzhabidze.

Patalpų oro valymo įrenginys „Vandens skydas“

Komandos narė Shorena Gujabidze pažymėjo, kad, prieš tapdama VGTU studente, ji jau dalyvavo įvairiuose vietiniuose ir tarptautiniuose konkursuose, kuriuose įgijo patirties ir pelnė prizines vietas. VGTU studentėjų sukurtas įrenginys pristatytas didžiausiame Centrinėje Europoje vyksiančiame tvariosios energetikos startuolių konkurse „PowerUP! Challenge“, kuris pritraukia inovatyvius energetikos startuolius, sparčiai augančias bendroves ir smulkių bei vidutinių įmonių atstovus. Šių metų balandį nuotoliniu būdu vykusiame „PowerUP! Challenge“ Lietuvos konkurse varžėsi 26 komandos, o į finalinius prizus pretendavo 7 komandos, tarp kurių buvo ir VGTU studentės. Joms atiteko ir publikos prizas už pristatytą vandens krioklį panašų įrenginį, skirtą orui didelio susibūrimo viešosiose erdvėse valyti. Šiuo metu studentės laukia finansavimo, kad galėtų pagaminti galutinį projekto prototipą ir jį pritaikyti praktiškai. ■

VGTU studentės – oro valymo įrenginio kūrėjos iš Sakartvelo. VGTU nuotr.

LIETUVOS UNIVERSITETŲ ABSOLVENTAI

Kaišiadorių meras Vytenis Tomkus

Kaišiadorių meras Vytenis Tomkus ėmėsi įgyvendinti ambicingą idėją – įrengti naują modernų nacionalinį oro uostą tarp Vilniaus ir Kauno, Kaišiadorių savivaldybės teritorijoje. Jis jau antrą kadenciją vadovauja gimtajam miestui. Jo paties žodžiais, pagalba ir dėmesys gyventojams, socialinių problemų ir kasdieninių klausimų sprendimas yra labai svarbūs, tačiau lygiai

taip pat svarbu žiūrėti į priekį ir priimti drąsius strateginius sprendimus.

Kelti aukštus tikslus, jų siekti, nebijoti rizikuoti ir į viską žiūrėti plačiau – savybės, kurias V. Tomkus subrandino Vytauto Didžiojo universitete (VDU). „Nors ir atėjau iš paprastos rajono mokyklos, universitete gerai mokiausi ir niekuo neatsilikau nuo prestižinių Kauno mokyklų absolventų, o nuo antrojo semestro gaudavau ir padidintą stipendiją. Visada buvau atsakingas, daug kuo besidomintis, tačiau universitete subrendau kaip asmenybė. VDU labai praplėtė mano akiratį ir leido patikėti, kad, labai norint ir stengiantis, galima siekti užsibrėžtų tikslų“, – tikina jaunas Kaišiadorių meras.

„Studijų metus norėjau išnaudoti maksimaliai, todėl bakalauro studijose studijuodamas viešojo administravimo programą, dar pasirinkau gretutinę verslo administravimo specialybę. Nuo antrojo kurso šeštadieniais pradėjau lankyti karinius vadų kursų divizijos generolo Stasio Raštikio puskarininkų mokykloje. Vėliau studijavau teisės magistrantūroje. Taigi, baigdamas universitetą įgijau net tris specialybes. Man buvo įskaityta ir privalomoji karinė tarnyba.“

Pasak V. Tomkaus, Kaišiadorių mero postas jaunystėje atrodė tolima pozicija. Tuo metu net darbas seniūnu ar apskritai savivaldybės administracijoje jam jau atrodė įspūdingai. Iki šiol prisimena personalo valdymą dėsiusios prof. dr. Irenos Bakanauskienės žodžius, kad „šios srities turime mokytis tam,

kad, baigę universitetą ir po kelerių metų tapę vadovais, žinotume, kaip vadovauti darbuotojams ir nereikėtų vėliau mokėti didelių pinigų už privačius kursus“. Tuo metu ne vieno būsimą mero kursio galvoje kilo šypsena keliantis klausimas: „Kaip tokiomis tapti? Vadovais jau po kelerių metų?“

Atrodo neįtikėtina, tačiau šie VDU profesorės žodžiai tikrai išsipildė. Baigęs bakalauro studijas po dvejų metų, dar studijuodamas teisę magistrantūroje, V. Tomkus tapo nedidelės įmonės – Kaišiadorių kredito unijos administracijos vadovu – jauniausiu tarp kredito unijų Lietuvoje. ■ Nukelta | 8 p.

Kaišiadorių meras Vytenis Tomkus

Lietuvos žemės gelmių potencialas – klimato kaitai mažinti ir valstybės ekonomikai stiprinti

■ Atkelta iš 6 p.

Jau turime vieną iš greičiausių internetų pasaulyje, pirmaujame lazerių tyrimuose. Parodykime ir savo „žaliąjį“ veidą. Neapleiskime ir „Geotermos“ jėgaines, ji – mūsų turtas. Užsienyje tokios mokslinės laboratorijos yra labai siekiamos, o jas turint, galima lengviau gauti finansavimą. Pavyzdžiui, „GeoRDIE“ jėgainė, perduota šios srities tyrimus vykdančiam Niukaslo universitetui (angl. Newcastle University), tapo sensacija Jungtinėje Karalystėje, pritraukusi daug finansavimo šaltinių ir labai sustiprinusi šio universiteto prestižą.

Galima svarstyti ir pasiūlymą gilinti „Geotermos“ gręžinius, kad vietoj 30 °C išgautume bent 70 °C temperatūros vandenį. Nenuvertinkite geologų. Jūs važinėjate

automobiliu, varomu benzinu, deginate dujas, šildydami vandenį arbatai. Ne kas kitas, kaip geologai, sugalvoja, kaip tai surasti ir išgauti iš žemės gelmių. Geologai parodė, kad ir radioaktyvūs medžiagos, kurių turi bene kiekviena šalis, galima saugiai laikyti žemės gelmėse.

Gyvename Žemėje, su beribiais ištekiais, esančiais po mūsų kojomis. Lietuvoje mes galbūt matome tik jos paviršius „žemės“, bet šios „žemės“ gilyn tęsiasi ištisus kilometrus. Naudokime jas. Naftos produktus daugiausia importavome, bet dabar galime įkinkyti žemės šilumą iš po savo kojų. Perspektivos čia – milžiniškos, tereikia suteikti Žemei ir geologams naujų galimybių. Ne vieną, ne dvi ir patikėti jais. Reikia tik plataus strateginio požiūrio. ■

Kaišiadorių meras Vytenis Tomkus

■ Atkelta iš 7 p.

V. Tomkaus pasirinkimą studijuoti VDU lėmė tai, kad dar mokydamasis mokyklos paskutinėse klasėse važiuodavo į universitetų organizuojamas atvirų durų dienas. Didžiausią įspūdį paliko tuometinio VDU Teisės instituto atvirų durų dienosose nuskaubėjęs dr. Tado Klimo pasakojimas apie tai, kad institute mokoma pagal JAV studijų modelį, kad, skirtingai nuo kituose Lietuvos universitetuose, čia teisė pradeda dėstyti tik baigusiems bakaluro studijas, turintiems akademinį žinių pagrindus ir subrendusiems asmenims. Beveik pusę dalykų anglų kalba dėsto iš užsienio šalių atvykę mokslninkai. Visa tai sudarė Lietuvoje veikiančio pažangaus, vakarietiško universiteto įvaizdį.

Dar stodamas į universitetą, V. Tomkus žinojo, kad nori studijuoti teisės magistrantūroje, tačiau iki tol reikėjo baigti baka-

Studentas V. Tomkus su prof. Liudu Mažyliu

lauro studijas. Tuo metu, apie 1997–1998 m., darbas valstybės tarnyboje atrodė ypač prestižinis. Privatus verslas dar daug kur tik kūrėsi, bankrutavo didelės įmonės, bankai, prasidėjo ekonominė krizė. Darbas valstybės tarnyboje atrodė įdomus, prasmingas ir naujoviškas. Visa tai apėmė ir nauja viešojo administravimo programa.

Pasak V. Tomkaus, studijų pradžia VDU buvo labai įdomi – laisvė rinktis studijų dalykus ir susidaryti tvarkaraštį, įdomios paskaitos, platus užsienio kalbų pasirinkimas, aukštas anglų kalbos mokymo lygis, nauji draugai, gyvenimas naujame mieste, daug naujų galimybių ir pan. Didelį įspūdį jam darė ir tai, kad į susitikimus su universiteto bendruomene atvykdavo valstybės vadovai, Seimo nariai, ministrai, kariuomenės vadas. Tuo metu socialinių tinklų dar nebuvo, todėl gyvas bendravimas su aukštais valstybės politikais jaunam žmogui tikrai darė įspūdį.

„Mūsų kursas buvo labai stiprus. Tai mums sakydavo fakulteto vadovybė ir dėstytojai. Buvome draugiški ir veiklūs. Teko laimė klausyti paskaitų pas tokius dėstytojus, kaip prof. Liudą Mažylį (jis buvo ir mano bakaluro darbo vadovas), šviesios atminties prof. A. Prazauską, prof. R. Plečkaitį, doc. dr. P. Janauską, doc. dr. K. Antanaitį, prof. dr. K. Levišauskaitę. Gretutinės specialybės dalykus dėstė puikūs dėstytojai prof. N. Pačėsa, A. Bakanauskas, J. Kvederavičius.

Ne mažiau įdomios buvo pasirenkamųjų dalykų paskaitos pas prof. G. Kuprevičių (muzikos įvadas), prof. R. Juknį (aplinkotyros įvadas), prof. J. Augutį (matematikos įvadas). Teisės magistrantūroje taip pat dirbo puikūs dėstytojai: dr. T. Klimas, doc. dr. P. Čerka, prof. E. Gruodytė ir kiti, jau nekalbant apie aukščiausios klasės vizituojančius dėstytojus iš užsienio šalių“, – pasa-

koja jaunasis meras V. Tomkus.

„Universitete visi žinojome, kuriam dėstytojui reikia laikraštį nupirkti ir padėti ant stalo prieš egzaminą. Kuriozinis nutikimas įvyko ir studijuojant teisę, kai sausio pabaigoje tiesiai iš Tanzanijos atvykęs amerikietis dėstytojas po pirmosios paskaitos išskrido namo, nes temperatūrų skirtumas nuo +50 iki –20 °C jam buvo pernelyg didelis. Visgi, vienas įsimintiniausių įvykių, kai bendrabutyje draugai ėjo per aukštus ir rinko priešgaisrines žarnas, nes reikėjo, jas sujungus, per balkoną į šeštą aukštą slapta įkelti vieną žmogų“, – studento gyvenimą prisimena V. Tomkus.

Pasak V. Tomkaus, gyvenimas bendrabutyje – galimybė greičiau susipažinti ir susirasti daugiau draugų: „Visada turi su kuo žaisti krepšinį, stalo tenisą ar kartu eiti į treniruoklių kambarį. Nesunkiai gali gauti konspektų. Gyvenimas bendrabutyje nebuvo nuobodus. Aišku, kai antrame kurse pradėjome lankyti vadų kursus ir šeštadieniais reikėdavo keltis 6 val. ryte, nepatogumų kartais kildavo, tačiau greitai išmokau lengvai užmigti ir pailsėti, nepriklausomai nuo aplinkos.“

V. Tomkus džiaugiasi kad per savo karjerą galėjo pritaikyti beveik visas studijose įgytas žinias. Pradžioje, dirbant ir vadovaujant įmonėms, labai padėjo gretutinės verslo administravimo specialybės žinios, vėliau, beveik 10 metų dirbant teisinį darbą, padėjo teisinės ir iš dalies finansų žinios, o dabartiniame karjeros etape dirbant meru teko prisiminti viešąjį administravimą ir suderinti visas kitas žinias. V. Tomkus turėjo įvairių sričių žinių ir norėjo jas pritaikyti, todėl nepasuko grynai teisinio darbo keliu ir nesikoncentravo tik į vieną sritį.

Magistrantūros studijų baigimas. Absolventų eiseną (2005)

V. Tomkus įsitikinęs, kad vadovui reikia turėti bendrųjų žinių apie daugelį sričių, išmanyti finansus, teisę, vadybą. O kalbant apie mero pareigas, kuo geriau supranti socialinę, švietimo, aplinkos, žemės ūkio ir kitas sritis, tuo geresnius sprendimus gali priimti. Pastaruoju metu netgi medicinos, biologijos žinios yra reikalingos, kad nepasiklystum informacijos triukšme ir nepasiduotum kartais gražiai skambančioms, bet iš esmės klaidingoms „antivakserių“ ar panašioms idėjoms. Mokytiis reikia visą gyvenimą, bet universitete svarbu padėti tvirtus pagrindus ateičiai. Darbas valstybės tarnyboje yra labai prasmingas, atsakingas ir reikalingas, tam reikia geros kvalifikacijos.

„Galvoju, kad į politiką, į mero ar Seimo nario pareigas galima pretenduoti tada, kai jau turi gyvenimiškos ir darbo patirties, kai supranti tas sritis, dėl kurių vėliau teks spręsti iš kitos pusės. Į mero pareigas reikia eiti ne mokytiis, o jau konkrečiai dirbti ir atiduoti savo miestui bei rajonui ką gali geriausio.

Baigus karinio parengimo kursą (2002)

Kadangi privačiame versle dirbau 12 metų, eidamas įvairias pareigas, ten daug padariau, daug pasiekiau ir daug ko išmokau. Todėl natūralu, kad reikėjo arba kurti savo verslą, arba atiduoti duoklę savo kraštui ir valstybei“, – pasakoja V. Tomkus.

Jaunajam merui keistai atrodo, kai metais keletą kadencijų dirba net aukštojo išsilavinimo neturintys asmenys, kad į Seimą išrenkami „šoumenai“, sportininkai ar „ant bangos pataikę“ ir savo srityse nieko nepasiekę asmenys. „Tokia situacija, miesto ir rajono stagnacija sužadino atsakomybės valstybei jausmą, kurį įgijau studijų ir tarnybos kariuomenėje metu.“

Kalbėdamas apie jaunąją kartą, V. Tomkus pastebėjo, kad jaunimas turi labai dideles galimybes, daug idėjų ir priemonių joms įgyvendinti. Jaunimas pasižymi drąsa ir pasitiki savimi. Kai kurie jauni asmenys, dar besimokydami mokykloje, pradeda kurti savo verslą. Daug neabejingų jaunų žmonių

dalyvauja jaunimo organizacijose ir pradeda dalyvauti politinėje veikloje, nes nori būti išgirsti ir jaučia, kad tai yra įmanoma.

„Taigi reikia įvertinti, kurie dalykai labiau patinka, galvoti, ką norėtum veikti ir kuo dirbti ateityje. Tikrai nereikia žiūrėti, kokios specialybės – populiariausios. Ar ateityje būsi geru, ar vidutinišku specialistu, kiek uždirbsi, didžiąja dalimi priklauso ne nuo specialybės, o nuo asmens noro, pastangų ir įdėto darbo.

Didžiausia klaida būtų rinktis tą specialybę, kuri nėra miela, o vien todėl, kad draugai ją renka ar tėvai spaudžia, ir po to kankintis visą gyvenimą. Nemanau, kad reikia žavėtis ir studijomis užsienyje (išskyrus pačius geriausius pasaulio universitetus), nes gerų universitetų ir puikių dėstytojų turime ir Lietuvoje. O pasirinkus studijas Lietuvoje, tikrai verta dalyvauti „Erasmus“ mainų programoje“, – patarimais jaunimui pasidalijo jaunasis Kaišiadorių meras V. Tomkus. ■

TAUTOS ISTORIJOS PUSLAPIAI

Karaliaus Mindaugo karūnavimo dienos minėjimas Kaune

Dr. Raimundas Kaminskas

Liepos 6 d. paminėjome Valstybės (Karaliaus Mindaugo karūnavimo) dieną

Kaune. Kauniečiai šią dieną buvo gausiai susirinkę prie Vytauto Didžiojo Karo muziejaus, Nežinomojo kareivio kapo ir Laisvės paminklo. ■

Mindaugo karūnavimo dienos minėjimas Kaune, prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus

Iš botanikos mokslo paveldo: K. Szafnagelis ir jo „Briologiniai užrašai“

Dr. Aurika Ričkienė, dr. Ilona Jukonienė

Botanikos mokslo istoriografijoje pirmosios knygos apie Lietuvos teritorijoje augusius augalus minimos XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje. Jos neatsiejamos nuo mokslo institucijų Vilniuje veiklos. Pirmąjį augalų sąvadą „Flora Litvanica inchoata“ (1781–1782) publikavo prancūzų kilmės medikas, gamtininkas Jeanas Emanuelis Gilibert'as, 1781–1783 m. dirbęs Vilniaus vyriausiojoje mokykloje, įkūręs Gamtos mokslų katedrą ir Botanikos sodą, dėstęs gamtos mokslus.

J. E. Gilibert'ui priklauso ir antrasis labai svarbus Lietuvos augalams skirtas veikalas, kurį jis publikavo jau gyvendamas Lijone, – „Exercitia phytologica“ (1792). Knygoje išvardinta daugiau nei 1200 Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) augalų, jie lyginami su augančiais Lijono apylinkėse. Vėlesnius augalų sąvadás publikavo senojo Vilniaus universiteto gamtininkai. Stanisławas Bonifacas Jundziłlas – Vilniaus vyriausiosios mokyklos ir Imperatoriškojo Vilniaus universiteto profesorius, rūpinęsis gamtos mokslais 1798–1824 m. S. B. Jundziłlui priklausė du veikalai: „Opisanie roślin w Prowincyi W.X. Litewskiego, naturalnie rosnących, wedlug układu Linneusza...“ (1791) ir „Opisanie roślin litewskich, wedlug układu Linneusza...“ (1811), kuriuose aprašyti Lydos, Ščiucino ir Vilniaus vietovių augalai.

Vėliau į Lietuvos augalų tyrimus įsitraukė Imperatoriškojo Vilniaus universiteto profesorius botanikas Józefas Jundziłlas. Nuo 1823 iki 1832 m. jis vadovavo Botanikos katedrai ir Botanikos sodui. Botanikos mokslo raidai Lietuvoje J. Jundziłlo veikla yra ypač reikšminga – jis pirmasis, tirdamas augalus, apkeliavo didelę dalį dabartinės Lietuvos teritorijos. Šios ekspedicijos tyrimų duomenis paskelbė XIX a. leistame periodiniame leidinyje „Pamiętnik farmaceutyczny“. 1830 m. Vilniuje buvo išleista J. Jundziłlo knyga „Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu, Podolu i Ukrainie dziko rosnących, iako i oswoionych podług wydania szesnastego układu roślin Linneusza“.

Iki Vilniaus universiteto uždarymo 1832 m. ir Vilniaus medicinos chirurgijos akademijos uždarymo 1842 m. botaninius tyrimus vykdė Imperatoriškojo Vilniaus universiteto farmacijos profesorius Johanas Friedrichas Volfgangas ir Imperatoriškojo Vilniaus universiteto, vėliau Vilniaus medicinos chirurgijos akademijos adjunktas Stanisławas Batys Gorskis. Visi minėti botanikos darbai buvo publikuoti iki 1835 m. Tuo laikotarpiu Vilniaus universiteto profesorių pastangomis šios krypties tyrimai buvo plėtojami ne tik dabartinėje Lietuvoje, bet ir visoje buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje. Jie atitiko to meto botaninių tyrimų Europoje lygį.

Deja, tolesnę botanikos mokslo plėtotę Lietuvoje, įskaitant ir knygų apie augalus leidybą, lėmė mokslo vystymuisi nepalankios istorinės sąlygos. Po 1830–1831 m. Lietuvos ir Lenkijos sukilimo prieš Rusijos caro valdžią, 1832 m. buvo uždarytas Imperatoriškasis Vilniaus universitetas, palikti veikti tik du fakultetai – Medicinos ir Teologijos. Medicinos fakultetas buvo pertvarkytas į Vilniaus medicinos chirurgijos akademiją. Po dešimties metų, 1842 m., dėl nuolatinių politinių neramumų Rusijos caro valdžia

uždarė ir Vilniaus medicinos chirurgijos akademiją, ilgiems metams palikdama dabartinę Lietuvos teritoriją be mokslo ir kultūros institucijos.

Nuo to laiko iki pat 1922 m., kol buvo atkurtas Lietuvos universitetas, nuoseklių augalų tyrimų Lietuvos teritorijoje nebuvo. Šiek tiek duomenų pasirodydavo carinės Rusijos tyrėjų darbuose. Kažkiek augalų tyrimai ir švietimas apie juos plėtojosi mėgėjų tyrinėtojų dėka. Apie augalus ir jų praktinį vartojimą rašė Laurynas Ivinskis, Simonas Daukantas. Ryškesnis yra pranciškonų vienuolio, dirbusio Kretingos parapijinės mokyklos mokytoju, o laisvu nuo tarnystės metu rinkusio augalus, Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos veikalas „Botanika, arba Taislius Auguminis“, parašytas 1845 m., išspausdintas leidinyje „Dirva“ (Šenande, JAV) 1900 m.

Botaninių veikalų leidyba Vilniuje sustojo ilgiems dešimtmečiams, todėl 1908 m., po ilgo leidybinio sąstingio, neįstatyminiu Lietuvai laikotarpiu Vilniuje išleista Kazimierzo Szafnagelio knyga „Briologiniai užrašai“ (*Zapiski bryologiczne*) buvo malonus netikėtumas. Netikėta buvo dar ir tai, kad ji

Sibirą, juo rūpinosi teta iš Anopolio. Šaltiniai mini, kad jo teta buvo kilusi iš Radvilų giminės. Yra žinomas tik vienas dvaras Anopolyje (lenk. *Annopol*), Minsko rajone Baltarusijoje, priklausęs Radviloms. Kita vertus K. Szafnagelis mokėsi Varšuvos realinėje gimnazijoje, o vietovė, vadinama Anopoliu, yra ir Varšuvos mieste. Mūsų nuomone, jaunojo K. Szafnagelio globėja gyveno ne Varšuvoje, o Anopolio dvare, kur, greičiausiai, prabėgo jaunojo Kazimierzo vaikystė iki mokslų gimnazijoje pradžios.

Aukso medaliu baigęs Varšuvos realinę gimnaziją, būdamas aštuoniolikos metų, 1875 m. jis įstojo į Rygos politechnikos institutą. Studijų metais K. Szafnagelis buvo aktyvus lenkiškų organizacijų (Idealistų būrelio ir akademinės jaunimo korporacijos „Arkonia“) narys. 1880 m. baigė Rygos politechnikos instituto Chemijos skyrių. Į Ašmenos kraštą K. Szafnagelis sugrįžo jau XIX a. pabaigoje. Vėliau su žmona įsikūrė Kušlėnuose.

K. Szafnagelis domėjosi literatūra, botanika, žemės ūkiu, buvo aktyvus Ašmenos ir Vilniaus krašto kultūrinio ir socialinio gy-

m. jam suteiktas draugijos garbės nario statusas.

Vilniaus mokslo bičiulių draugija, kaip ir dauguma mokslo draugijų, susikūrusių XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, sau kėlė veiklos tikslus: puoselėti mokslo žinias, lenkų kalbą ir literatūrą, etnografiją, istoriją, ekonomiką. Nors savo veikla ji stengėsi išsaugoti lenkišką Lietuvos kultūros paveldą, šiuo metu draugija vertinama kaip atlikusi didelį kultūrinį darbą, sukaupusi didelę biblioteką, rankraštinius ir muziejinius fondus (Ilgiewicz, 2005, 2008, 2019).

Draugija daug dėmesio skyrė muziejinių eksponatų kaupimui, kurie buvo skirstomi į atskirus skyrius, jiems prižiūrėti buvo paskirti už juos atsakingi asmenys. Vienas iš draugijos uždavinių buvo tirti krašto gamtą: zoologiniai, botaniniai, mineralogijos, paleontologijos eksponatai buvo kaupiami muziejaus Gamtos skyriuje. Už botanikos eksponatus buvo atsakingas K. Szafnagelis.

Literatūros šaltiniai rodo, kad, be Vilniaus mokslo bičiulių draugijos, K. Szafnagelis aktyviai dalyvavo Žinių akademijos Krokuvėje Matematikos-gamtos skyriuje veikusioje Fiziografinės komisijos veikloje, kuri buvo įsteigta 1865 m. Krokuvos mokslo draugijoje, po jos pertvarkymo į Krokuvos žinių (mokslų) akademiją 1872 m. (nuo 1919 m. – Lenkijos žinių (mokslų) akademija) veikė šios akademijos sudėtyje.

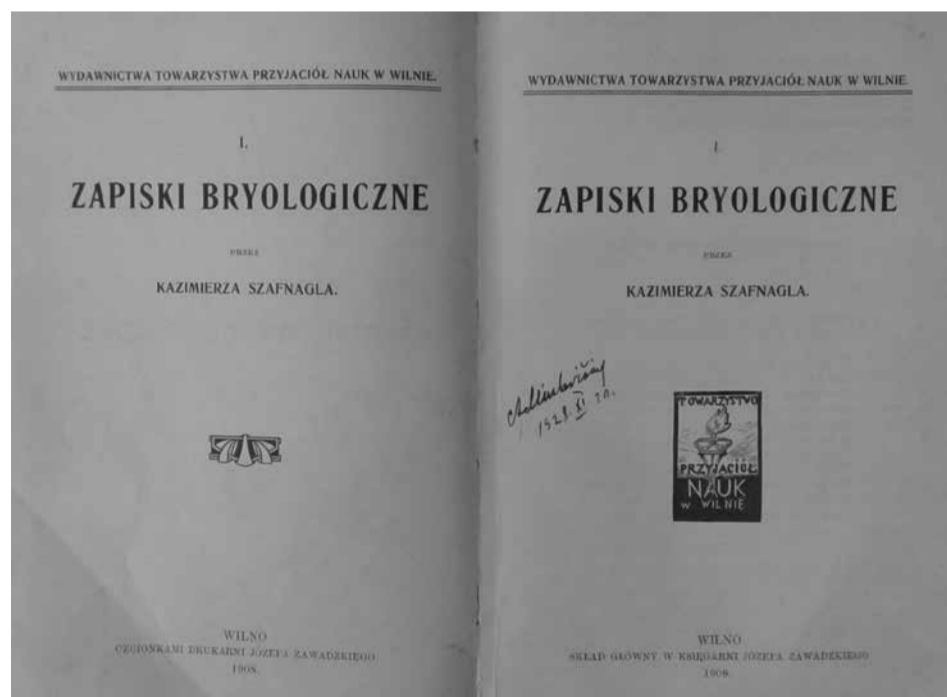
Iki Antrojo pasaulinio karo pradžios 1939 m. Fiziografinė komisija buvo vienintelė mokslinė institucija Lenkijoje, vykdanči išsamius gamtos tyrimus. Komisijos veikla buvo įvairialypė, jos struktūrą sudarė daug sekcijų: meteorologijos, chemijos, geologijos, botanikos, zoologijos, žemės ir miškų (Fedorowicz, 1971; Kohler, 2015). Tuo metu, kai komisijoje dirbo K. Szafnagelis, jos nariais buvo žymūs lenkų mokslininkai. Tarp jų – Lvovo universiteto profesorius, žinomas geobotanikas Antonis Rehmanas, Jogailos universiteto profesorius, floristas Józefas Rostafiński („Rocznik Akademii umiejętności w Krakowie“, 1910–1911).

Bendras darbas su žymiais augalų tyrinėtojais be jokios abejonės reikalavo plataus išsilavinimo botanikos srityje, todėl nenuostabu, kad K. Szafnagelis turėjo profesionalių botanikos žinių: kaip rinkti herbariumą ir aprašyti augalus, kokios buvo pagrindinės XX a. pradžioje vyravusios botanikos tendencijos. Šios žinios padėjo jam tvarkyti Vilniaus mokslo bičiulių draugijos Gamtos skyriaus botanines kolekcijas, kurių dalį sudarė jo paties surinktas herbariumas.

Jau po K. Szafnagelio mirties 1923 m. Vilniaus mokslo bičiulių draugijos muziejus buvo reorganizuotas. 1928 m. buvo nutarta atsakyti Gamtos skyriaus, visus draugijos saugotus eksponatus perduodant Stepono Batoro universitetui, kuris veikė Vilniaus krašte (1919–1939). Vėliau gamtinės kolekcijos ir rankraščiai, susiję su gamtiniais objektais, pateko į dabartinio Vilniaus universiteto herbariumo ir Zoologijos muziejaus bei Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rinkinius, todėl dabartinis Vilniaus universiteto herbariumas turi K. Szafnagelio samanų rinkinį.

Šiuo metu išlikusi jo samanų kolekcija Vilniaus universiteto herbariume su tiksliai nurodytomis augalų radavietėmis, profesionaliai parašyta knyga „Briologiniai užrašai“

■ Nukelta | 10 p.

K. Szafnagelio knygos „Zapiski bryologiczne“ („Briologiniai užrašai“) titulinis lapas

buvo skirta samanoms. Iki tol ši augalų grupė, nors ir labai svarbus įvairių ekosistemų elementas, dėl sudėtingo pažinimo gana retai rasdavo vietą senojo Vilniaus universiteto gamtininkų leidiniuose. Iš XIX a. gamtininkų samanomis profesionaliau domėjosi tik Józefas Jundziłlas, periodiniuose leidiniuose „Pamiętnik farmaceutyczny“ ir leidinyje apie Lietuvos, Volynės, Podolės ir Ukrainos augalus (1830) aprašęs 158 samanų rūšis. Dabartiniai botanikai K. Szafnagelio knygą labai vertina, įvardindami ją kaip pirmąjį žingsnį į specialiuosius briologinius tyrimus, svarbius regionų briologinei įvairovei pažinti.

Kas lėmė, kad po daugiau nei šešiasdešimt metų, nepasirodžius nė vienai mokslinei knygai apie Lietuvos augalus, buvo išleista būtent samanoms skirta knyga? Kas buvo šios knygos autorius, mažai Lietuvoje žinomas Kazimierz Szafnagelis?

K. Szafnagelis yra žinomas kaip Kušlėnų dvarelio Ašmenos rajone savininkas. Jis buvo vokiečių pirklių palikuonis, gimė 1858 m. kovo 3 d. Berdyčive (Baltarusija). Kai tėvas po 1863 m. sukilimo buvo ištremtas į

venimo dalyvis. 1907 m. dalyvavo steigiant Vilniaus mokslo bičiulių draugiją, 1918 m. – Baltarusių mokslo draugiją, buvo pirmasis jos valdybos pirmininkas. K. Szafnagelis skelbė socialinius politinius straipsnius Vilniuje leistuose laikraščiuose „Kurier Litewski“ ir „Kurier Wileński“, palaikė žemės ūkio būrelių ir kitų organizacijų veiklą. Daugiau informacijos apie K. Szafnagelį galima rasti Ašmenos krašto miesteliams ir dvarams skirtame tinklalapyje (http://oszmianszczyzna.pl/strona_kuszlany_szafnagel.html).

Lietuvių istorikai (Ilgiewicz, 2005, 2008, 2019), tyrinėję Vilniaus mokslo bičiulių draugiją, bei Lietuvos valstybės istorijos archyvo Vilniaus mokslo bičiulių draugijos fondo dokumentai dažnai K. Szafnagelį mini draugijos veikloje. Išlikusiuose Vilniaus mokslo bičiulių draugijos steigimo dokumentuose jo pavardė minima kartu su pagrindiniais draugijos steigėjais – Ludviku Abramowicziumi, Władysławu Zahorskiu, Ludviku Czarkowskiu, Janu Kurczewski ir kitais. Šios draugijos nariu K. Szafnagelis buvo nuo pat jos įsteigimo 1907 m., o 1910

Iš botanikos mokslo paveldo: K. Szafnagelis ir jo „Briologiniai užrašai“

■ Atkelta iš 9 p.

ir žinoma veikla mokslinėse draugijose neleidžia abejoti K. Szafnagelio, kaip botaniko, kompetencija. Įdomu yra tai, kad jo knyga skirta ne iki šiol plačiai tyrinėtiems induo-čiams augalams, bet samanoms. Knygos „Briologiniai užrašai“ įvade K. Szafnagelis atkreipia dėmesį, kad iki šiol, t. y. iki jo knygos publikavimo 1908 m., Lietuvoje buvo skiriama mažai dėmesio kriptogaminiais (sporiniais) augalams, senojo Vilniaus universiteto gamtininkai nepakankamai domėjosi šia augalų grupe.

Tiesa, K. Szafnagelis pripažįsta, kad sporingų augalų tyrimas yra sudėtingesnis nei žiedinių, jiems atpažinti reikia specialių įgūdžių, todėl jų rūšių nustatymas užima daugiau laiko. Tačiau, jo nuomone, tai nepateisina, kad mūsų krašte samanų tyrimai yra apleisti, nes kitose Vakarų Europos šalyse – Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir Skandinavijoje, jos XX a. pradžioje buvo gana gerai iširtos. Jis pabrėžia, kad Vakarų Europoje samanų tyrimo srityje dirba ne tik profesionalūs botanikai, bet ir mėgėjai – mokytojai, gydytojai, vaistininkai.

K. Szafnagelio požiūriu, visi, kas mėgsta pasivaikščioti gamtoje, galėtų prisidėti prie šio kilnaus darbo – kaupti ir tyrinėti krašto gamtos turtus. Jis pabrėžia, kad samanos – gausiai beveik kiekviename žemės plotelyje paplitę augalai, o tam tikrose buveinėse, pavyzdžiui, pelkėse, aukštikalnėse, jos dominuoja. Pasak K. Szafnagelio, samanos yra paplitusios beveik visose ekosistemose: miškuose, pievose, šaltiniuose vietose, pelkėse, pakelėse, ant riedulių, net ant šiaudinių stogų ir tvorų. Taigi jų paieška nėra sudėtinga,

be to, ir herbariumo rinkimas bei vėlesnis tyrimas nesukelia daug rūpesčių. Drėgnus pavyzdžius galima išdžiovinti ir ilgą laiką laikyti, kai reikia, sudrėkinti ir jie atgaus pirminę išvaizdą.

Toks entuziastingas samanų tyrimo būtinumo ir pačių augalų aprašymas buvo paskatinimas plačiai visuomenei domėtis samanomis. Duomenis knygai K. Szafnagelis rinko 20 metų. Kaip pats pažymi „Briologiniuose užrašuose“, planavo juos publikuoti periodinėje spaudoje, Lenkijoje leistame leidinyje „Pamiętnik Fiziograficzny“, tačiau, susiklosčius teigiamoms aplinkybėms, pavyko išleisti atskirą knygą, kuri buvo pirmasis Vilniaus mokslo bičiulių draugijos leidinys.

„Briologiniai užrašai“ – labai informatyvi knyga. Istoriniu požiūriu joje pateikta medžiaga supažindina su to meto svarbiausia briologine literatūra: bendrajam samanų pažinimui K. Szafnagelis nurodo Kazimierzio Filipoviciaus populiariai parašytą pažintinę knygą apie samanas (1884), Paulo Kummerio (1880) knygą apie darbą mikroskopu.

XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje gamtos istorijos objektų tyrimai Vakarų Europoje buvo labai populiarūs, ekskursijas gamtos objektams tyrinėti organizuodavo įvairios mokslinės draugijos ir būreliai. Taigi, jo pateikta literatūra plačiąją visuomenę supažindino su samanomis ir jų tyrimo metodika, paskatindama domėtis šiais augalais. Samanų apibūdinimui K. Szafnagelis rėmėsi žinomų briologų Julijuso Mildėės (1869), Ferdinando Cohno (1876), Gustavo Karlo Girgensohno (1860), C. A. Heugelio bei Tytuso Chałubińskiego veikalais, tarp jų kaip svarbiausių išskyrė „Synopsis Muscorum

Europaeum auctore W. ph. Schimper, Ed. 2. Stuttgartiae“ (1876).

Pagal šį veikalą „Briologiniuose užrašuose“ pateikti lotyniški samanų vardai, jų sisteminė padėtis. Prie lotyniškų augalų vardų K. Szafnagelis pateikia ir lenkiškus. Dalį lenkiškų vardų K. Szafnagelis panaudojo iš J. Jundziłlo veikalų apie Lietuvos, Volynės ir Podolės augalus (1830), tačiau dvigubai tiek vardų jis pasiūlė pats, kai kurie iš jų ir dabar naudojami lenkiškoje briologinėje literatūroje.

Knygoje pateikta septyniuose teritorijose – Vilniaus ir Minsko aukštumose, Belovežo girioje, Berdyčio ir Žytomyro (Volynė, dabartinė Ukraina), Kuzmynčyko ir Ivachnivcių (Podolė, dabartinė Ukraina), Pilavos, Vilgos ir Otvocko (prie Vyslos, dabartinė Lenkija), Šydlovo (Petračkovo gubernija, dabartinė Lenkija) ir Milejuvo (Liublino gubernija, dabartinė Lenkija) apylinkėse – augančių samanų įvairovės apžvalga.

Įdomu yra tai, kad visą teritoriją K. Szafnagelis traktavo kaip vieną visumą, kurioje buvo pasirinkti tipingiausi landšafto elementai. Buvo tiriama Bekešo, Pilies ir Kalvarijų kalvų Vilniuje bei Žiupronių, Kušlėnų, Krėvos, Kovalevo ir kitų kalvų dabartinėje Baltarusijos teritorijoje brioflora. Tyrimai apėmė Neris (Vilijos), Vilnelės, Ašmenos, Sikun (intakai Kušlanka ir Viercholanka), Ušos, Berezinos ir Ptichės upių bei Naručio, Scierių ir keleto mažesnių ežerų bei jų pakrančių samanų įvairovę. Medžiaga buvo renkama įvairių tipų pelkėse (žemapelkėse, aukštapelkėse, raistuose) ir miškuose (spygliuočių ir lapuočių, sausuose ir šlapuose),

specialus dėmesys buvo skiriamas dirbamų laukų, dirvonų, pakelių ir griovių brioflorai. Dėl išskirtinių ekologinių sąlygų atskirai buvo tiriama riedulių brioflora.

Taigi, K. Szafnagelis pirmą kartą briologinių tyrimų, kurie apėmė dabartinę Lietuvos teritoriją, istorijoje taikė tam laikotarpiui mokslinius tyrimų vietų parinkimo principus. Remdamasis tuometine rūšių samprata, savo „Briologiniuose užrašuose“ botanikas mėgėjas K. Szafnagelis nurodo 239 samanų rūšis, iš kurių Vilniaus ir Minsko aukštumų regionui priklauso 209 samanų rūšys. Knygą K. Szafnagelis užbaigia apgailestaudamas, kad vieno žmogaus jėgų nepakanka iširti didelę Lietuvos ir Baltarusijos briofloros įvairovę, tam reikėtų nemažos tyrėjų grupės. Ir linki šią veiklą tęsti jaunimui.

Kartais atsitiktinumo dėka vieno žmogaus domėjimasis tam tikra mokslo sritimi gali lemti labai svarbius dalykus mokslo ir kultūros raidoje. Dabartiniu požiūriu K. Szafnagelio knyga „Briologiniai užrašai“ užima labai svarbią vietą botanikos mokslo istorijoje, kaip išpūdingas reiškinys regionų floros tyrimuose. Tačiau ji yra reikšminga ir kitomis prasmėmis: kaip svarbus įvykis kultūros raidoje, nes buvo išspausdinta XX a. pradžioje, kai Lietuvoje neveikė mokslo institucijos, ir kaip socialinis reiškinys, nes skatino jaunimą ir plačiąją visuomenę domėtis regioniniais gamtos tyrimais.

Projektui „Botaninių tyrimų XIX ir XX amžių sandūroje šaltiniai. K. Szafnagelio „Zapiski bryologiczne“ ir herbariumas“ finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba, sutarties Nr. S-LIP-19-62. Autorės yra Gamtos tyrimų centro mokslo darbuotojos

KULTŪROS ISTORIJOS PUSLAPIAI

ŽURNALUI „TRIMITAS“ – 100 METŲ

Jolanta Stasytė Berniūnienė

Lietuvos šaulių sąjungos žurnalo „Trimitas“ pirmasis numeris buvo išleistas 1920 m. birželio 1 d. Kaune. Leidinys ėjo iki 1940 m. ir buvo atkurtas 1990 m. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Senosios periodikos sektoriuje saugomi visi 1920–1940 m. išėję žurnalo komplektai.

Šaulių sąjunga susikūrė išryškėjęs būtinybei ginti trapią Lietuvos nepriklausomybę. 1919 m. birželio 21 d. bermontininkai Šiauliuose nužudė ir sužeidė keliolika Lietuvos kareivių ir civilių. Šie įvykiai paskatino Užsienio reikalų ministerijos Spaudos biuro viršininką Matą Šalčių su bendraminčiais kurti ginkluotos saviginos organizaciją ir

kreiptis į Vyriausybę, kad šauliai gautų ginklų ir būtų išmokyti jais naudotis. 1919 m. birželio 27 d. įvyko susirinkimas, kurio metu buvo įkurta Šaulių sąjunga. Jos pirmininku išrinktas V. Putvinskis-Pūtvis. Lietuvos šaulių sąjunga iš pradžių buvo Lietuvos sporto sąjungos padalinys, o rugsėjo 15 d., patvirtinus įstatus, tapo savanoriška karine nepolitine organizacija, kurios tikslas – ugdyti piliečių kovingumą, patriotizmą, drąsą, plėsti kultūrinį akiratį, kovoti su išorės ir vidaus Lietuvos nepriklausomybės priešais.

Šaulių sąjungos Centro valdyba, suvokdama organizacijos leidinio poreikį, nusprendė steigti žurnalą „Trimitas“. Pirmuoju jo redaktoriumi buvo paskirtas M. Šalčius. Iki 1935 m. leidinyje buvo įprasta nurodyti vien atsakomąjį redaktorių, todėl pirmajame numeryje buvo paskelbta tik Miko Mikelkevičiaus pavardė.

Pirmasis „Trimito“ numeris, paantraštelėje pristatytas kaip mėnesinis žurnalas, buvo 40 puslapių apimties. Žinutėje „Nuo Centro valdybos“ atskleista, kodėl pradėtas leisti „Trimitas“: trūko leidinio, padedančio siekti organizacijos tikslų ir auklėjančio visuomenę demokratine dvasia. Vedamajame „Trimitą“ išleidžiant“ poetiškai paaiškinta, kodėl naujam leidiniui buvo pasirinktas muzikos

instrumento pavadinimas: „Kitados garsiai skambėjo mūsų bočių didžiavųjų trimitai. Jų galingą aidą pabaltmarės giriose išgirdę, drebėjo tolimi kaimynai. Bet mūsų sentėvių trimitai ne vergiją garsino. Jie buvo baisūs tik grobuonims – plėšikams, paskui skambėję tik piemenėlių trimitai, vėliau sugaudę atgimusios tautos trimitai.“

Nemažai vietos numeryje skirta Lietuvos šaulių veiklos uždavinių ir būdų jiems įgyvendinti aprašymui. Be to, pirmajame „Trimito“ numeryje buvo išspausdinta ir grožinės prozos: Antano Vienuolio „Atleisk jiems, Viešpatie“ ir Vlodo Putvinskio „Trys broliai“. Juozas Eretas aptarė karinį auklėjimą Šveicarijoje ir pateikė pasaulio politikos apžvalgą. Juozas Tumas-Vaižgantas straipsnyje „Pulti ar gintis“ ragino „pamėgti ginklą priešui nuvaryti, bet ne žmogžudžiauti ar maištams kelti“. „Oficialinėje dalyje“ skelbiami Šaulių sąjungos dokumentai: įstatų projektas, Centro valdybos aplinkraštis, Ministro Pirmininko Ernesto Galvanausko padėka šauliams, aprašomas pirmasis Steigiamojo Seimo posėdis. Numerio pabaiga skirta įvairių lietuviškų periodinių leidinių reklaminiams skelbimams.

Pasak Jono Matuso, pirmasis „Trimito“ numeris dėl tokios temų įvairovės išėjęs

„gana margas, bet drauge ir gyvas“. Kitas „Trimito“ numeris išėjo tik 1920 m. rugpjūčio 3 d., kadangi Šaulių sąjungos Centro valdyba M. Šalčiaus suredaguoto numerio neleido spausdinti dėl tam tikrų trūkumų. Buvo nutarta, kad ateityje kiekvieną numerį turės tvirtinti redakcinė komisija: M. Šalčius, Juozas Papečkys, Antanas Vienuolis-Žukauskas, V. Putvinskis-Pūtvis, Kazimieras Ralys. Po tokio nutarimo M. Šalčius norėjo atsistatydinti. Du mėnesius „Trimitas“ nebuvo spausdinamas. Šaulių sąjungos Centro valdybai pakvietus J. Tumą-Vaižgantą tapti „Trimito“ redaktoriumi, buvo išleistas antras numeris. Žurnalą imta leisti kas savaitę. Juozas Tumas-Vaižgantas redagavo leidinį iki 1920 m. trylikto numerio.

Vėliau „Trimitui“ ilgiau ar trumpiau vadovavo (ėjo redaktoriaus, atsakomojo redaktoriaus arba redaktoriaus pavaduotojo pareigas): Antanas Busilas, Adolfas Klimas, Juozas Pronskus, Antanas Bružas, Benediktas Štaras, Kazys Petras Obolėnas-Obuolevičius, Jonas Kalnėnas, Juozas Purickis, Mikas Mikelkevičius, Liudas Vailionis, Teodoras Daukantas, Rapolas Skipitis, Matas Šalčius, Vladas Putvinskis-Pūtvis, Aleksandras

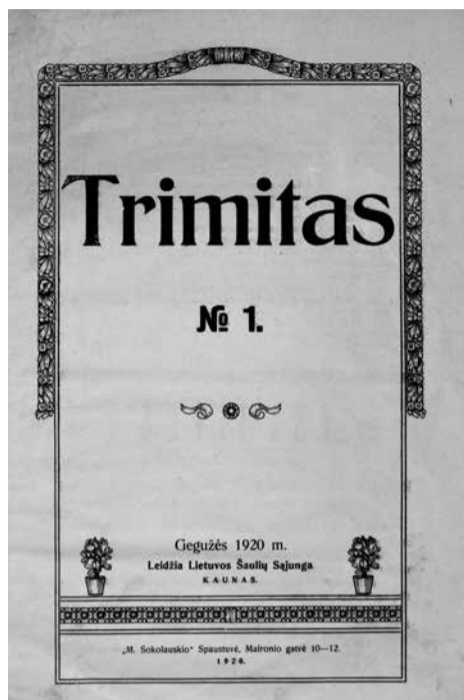
Žurnalui „Trimitas“ – 100 metų

■ Atkelta iš 10 p.

Marcinkevičius-Mantautas, Antanas Gravrogas, Antanas Žmuidzinavičius, Vincas Daudzvardas-Daugvardis, Vladas Andriukaitis, Juozas Žukauskas, Balys Vosylius, Petras Ruseckas, Juozas Žemgulys. Žurnalo dizainą kūrė žymūs to meto Lietuvos menininkai: Antanas Žmuidzinavičius, Jonas Juozas Burba, Jonas Buračas, Antanas Kairys, Kazys Šimonis, Edvardas Krasauskas, Halina Naruševičiūtė-Žmuidzinienė, Aleksandras Šepetytis ir kiti. Patrauklumo leidiniui suteikdavo ir Petro Babicko, Mejerio Smečekausko, Juozo Bačkaičio ir kitų nuotraukos.

Pradėjęs eiti „Trimitas“ buvo leidžiamas 4 tūkst. egzempliorių tiražu. Iš jų 1500 egzempliorių 1920 m. buvo skirti reklamai ir išdalyti nemokamai. 1921–1926 m. išėdavo apie 5–6 tūkst., 1927 m. tiražas vėl sumažėjo iki 4 tūkst. Vėliau tiražas kasmet augo ir 1940 m. siekė 32 tūkst. egzempliorių.

Per 21 žurnalo gyvavimo metus buvo išleisti 1006 numeriai, kai kurie iš jų – dvigubi. Pasak Andriaus Randamonio-Randomanskio, leidinys buvo ne vien Šaulių sąjungos ar jos vadovų nuomonės reiškėjas, bet ir visos skaitančiosios visuomenės auklėtojas ir švietėjas. Žurnalas rašė apie karinius dalykus, skatino tautinę vienybę, nepriklausomai nuo politinių ar religinių įsitikinimų, propagavo tautinę kultūrą: liaudies dainas, tautodailę, ragino išvaduoti Vilnių, atgauti Baltijos pajūrį. Leidinys ugdė skaitytojų dvasinį „šauliškumą“: kovingumą, patriotizmą, drąsą, idealizmą. Buvo skelbiami karinio turinio grožinės literatūros kūriniai, patriotiniai eilėraščiai. Žurnalas dėl temų įvairovės

Žurnalo „Trimitas“ pirmojo numerio viršelis. LMA Vrublevskių bibliotekos nuotr.

buvo patrauklus visuomenei, todėl „Trimito“ skaitytojų buvo gerokai daugiau nei šaulių.

Ilgainiui susiformavo nuolatinė leidinio struktūra, o žurnalo turinį kasmet papildydavo vis naujos temos, daugėjo iliustracijų. Numerius pradėdavo vedamas, paskui ėjo kultūriniai ir agitaciniai straipsniai, žinios apie užsienio lietuvius, šaulių gyvenimo, karo ir politikos naujienos, provincijos šaulių žinutės, organizacijos vadovybės dokumentų publikacijos. 1921 m. radosi naujų skyrių: „Mūsų menas“, „Liuoslaikiui“, „Retenybių kronika“, „Įvairenybės“, „Recenzijos“, „Ži-

nios iš okupuoto krašto“, „Mūsų sportas“, „Klausimai ir atsakymai“. 1922 m. „Trimitas“ praturtėjo skiltimi „Jėga ir grožis“, tvarkoma Karolio Dineikos.

Nuo 1925 m. žurnalo puslapiuose atsirado teatro apžvalgų. 1926-aisiais imta skelbti radijo programą, mokslo naujienų apžvalgas skyriuje „Technika ir chemija“. 1929 m. pradėta spausdinti Jono Martinaičio komiksus su humoristiniais eilėraščiais. 1931 m. žurnalą papildė „Šaulių moterų reikalai“. Nuo 1932 m. atsirado skiltys „Savanoriai kūrėjai“, „Okupuotoji Lietuva“ ir „Klaipėda“. 1933 m. žurnalą papildė skiltys „Mūsų ūkininkams“ ir „Skaitytojų mintys“. Palaipsniui „Trimitas“ išaugo į vieną didžiausių ir skaitomiausių žurnalų Lietuvoje.

Pasak J. Matuso, leidinyje savo straipsnius ir kitus kūrinius spausdino 213 autorių, pasirašiusių pavardėmis arba žinomais slapyvardžiais, o antra tiek buvo nepasirašiusių. Žurnalui rašė talentingiausi ir žymiausi Lietuvos rašytojai, poetai, žurnalistai, taip pat įvairių pažiūrų visuomenės veikėjai: Adomas Jakštas-Dambrauskas, Juozas Tysliava, Mečislovas Reinytis, Jonas Šliūpas, Antanas Smetona, Stasys Raštikis, Petras Vaičiūnas, Vincas Krėvė-Mickevičius ir kiti.

Sovietams okupavus Lietuvą, Šaulių sąjunga buvo likviduota, o jos nariai – persekiojami. Paskutinis „Trimito“ numeris (28-asis) išėjo 1940 m. liepos 11 d. 1943–1944 m. pogrindyje veikusi Šaulių sąjunga Vilniuje išleido keturis laikraščio „Lietuvos laisvės trimitas“ numerius. Šaulių leidinio tradicija buvo atgimusi ir išėivijoje: 1956–1991 m. emigrantų leidžiamas žurnalas „Karys“ turėjo įdėtinį Lietuvos šaulių sąjungos

tremtyje priedą „Tremties trimitas“, 1991 m. pervadintą „Išėivijos trimitu“. 1958–1973 m. žurnalas „Karys“ taip pat turėjo priedą „Šaulė tremtyje“. Atkūrus nepriklausomybę, „Trimitas“ buvo atkurtas: 1990–1991 m. ėjo kaip laikraštis, nuo 1992 m. – žurnalas, o nuo 2001 m. kovo mėnesio tapo prieinamas internetu.

Literatūra

1. Surblys, Alvydas. Lietuvos šaulių sąjungos leidinių retrospektyva 1919–1940 m. Išteklis internete: <https://knyga.kvb.lt/lt/parodos/temines-leidiniu-parodos/item/169-lietuvos-sauliu-sajungos-leidiniu-retrospektyva-1919-1940-m> [žiūrėta 2020-03-24].

2. Mingėla, Vladas. „Trimito“ penkiasdešimtmečio pėdsakais pasekus. Išteklis internete: <http://partizanai.org/karys-1970m-3-4/5970-trimito-penkiasdesimtmečio-pedsakais-pasekus> [žiūrėta 2020-03-24].

3. Randamonis-Randomanskis, Andrius. 20 metų idėjų kovos bare. Trimitas, 1940, Nr. 20, p. 471–473.

4. Matusas, Jonas. „Trimito“ istoriniai bruožai. Trimitas, 1940, Nr. 20, p. 473–482.

5. Tumas-Vaižgantas, Juozas. „Trimito“ pradžioje. Trimitas, 1930, Nr. 27(500), p. 536–538.

6. Ruzgas, Albertas. Rezistentų pogrindiniai leidiniai: okupacijų metai, 1940–1989: leidinių sąvadas. Vilnius: Lietuvos gyventojų genozido ir rezistencijos tyrimo centras, 2010, 248 p. ISBN 978-609-8037-02-9.

7. Šaulių sąjunga. Lietuvių enciklopedija. South Boston (Mass.): Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1963, t. 29, p. 375–383. ■

Prisimenant Steigiamojo Seimo narį Antaną Matulaitį

Dr. Raimundas Kaminskas

Liepos 12 d. Varėnos rajono Babriškių kaime, prie žuvimo vietos pagerbtas Lietuvos Steigiamojo Seimo narys, karininkas Antanas Matulaitis.

Antanas Matulaitis gimė 1895 m. gruodžio 27 d., Netičkampio kaime, Liudvinavo valsčiuje, Marijampolės apskrityje. 1918 m. baigė evakuotą į Voronežą Marijampolės gimnaziją. Grįžęs į Lietuvą, iki 1919 m. birželio 15 d. buvo Marijampolės laikinosios tarybos narys. Iki gruodžio 16 d. mokėsi Karo mokykloje Kaune ir baigė jos antrąją laidą. Jam suteiktas leitenanto laipsnis. A. Matulaitis buvo paskirtas į I atsargos bataliono kuopą, dislokuotą Marijampolėje. Nuo 1920 m. sausio mėnesio dirbo Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo kultūros ir švietimo sekcijos vedėju. Tų pačių metų gegužės 15 d. išrinktas į Steigiamąjį Seimą.

Iškilus krašto okupacijos grėsmei, 1920

m. spalio 22 d. Steigiamasis Seimas nutarė laikinai nešaukti plenarinių posėdžių, o savo narius pasiūsti į frontą, į centrinės ir vietinės valdžios įstaigas ir ten organizuoti krašto gynybą. Nuo 1920 m. spalio 22 d. iki 1921 m. sausio 17 d. Kaune liko dirbti tik vadinamasis Mažasis Seimas. Antanas Matulaitis grįžo į Lietuvos kariuomenę, tapo Generalinio štabo leitenantu, o vėliau buvo paskirtas II šaulių lauko štabo Ukmergėje viršininku.

1920 m. lapkričio 17-osios naktį Lenkijos kariuomenės dalinys peržengė demarkacinę liniją ir puolė priešakines Lietuvos kariuomenės dalis. Susirėmimas įvyko Babriškių kaime. A. Matulaitis, tuo metu vizitavęs ties fronto linija buvusias šaulių sargybas, buvo sunkiai sužeistas mūšyje. Pervežtas į Alytaus karo ligoninę, kurioje mirė 1920 m. lapkričio 21 d. A. Matulaičio palaikai buvo pašarvoti Marijampolės bažnyčioje ir lapkričio 24 d. palaidoti Marijampolės kapinėse. ■

GRIMASOS

Šimašiaus „smėlio dėžė“ reprezentacinėje Lietuvos sostinės aikštėje Ar šiam asmeniui dar vis leidžiama tyčiotis iš Lietuvos valstybės ir jos istorijos?

Dr. Raimundas Kaminskas

Vilniuje, Lukiškių aikštėje atsirado Remigijaus Šimašiaus paplūdimys arba, anot Algirdo Kaušpėdo, „smėlio dėžė“. Vilniaus valdininkai vėl viešai ir įžūliai išsityčiojo iš Lietuvos laisvės kovotojų atminimo.

Reklamos ir perspėjimas apie čia tykančius ryklius. Ką dabartinis Vilniaus meras dar ketina praryti?

Mūsų istorinė atmintis yra svarbus dalykas. Savo šalies didvyrius gerbia ir britai, ir prancūzai, ir lenkai, ir vengrai ir japonai, ir kitų valstybių piliečiai. Mes savo laiku dėl įvairių okupacijų neturėjome galimybių sostinėje tinkamai pagerbti savo karžygių.

Tačiau Vilniaus miestas nėra vien tik savivaldybės klerkų valdoma vieta. Tai – šalies sostinė, kurioje būtina tinkamai pagerbti Lietuvos karžygių – laisvės kovotojų atminimą. ■

Taip dabar atrodo suniokota reprezentacinė Lietuvos sostinės aikštė. Autoriaus nuotr.

Dėl aukščiausio rango teisėjų komercinės veiklos

Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko pavaduotojas konservatorius Laurynas Kasčiūnas dėl aukšto rango teisėjų galimų Konstitucijos pažeidimų kreipėsi į Konstitucinio Teismo pirmininką Dainių Žalimą, laikinai Aukščiausio Teismo pirmininko pareigas einantį Aurelijų Gutauską ir laikinai Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininko pareigas einantį Vigintą Višinskį, prašydamas pateikti visą informaciją, susijusią su šių teismų teisėjų uždarbiavimu komercinėse verslo bendrovėse.

„Lietuvos ryto televizija“ šią savaitę paskelbė, kad Konstitucinio Teismo teisėja Daiva Petrylaitė, Aukščiausio Teismo teisėjas Andžejus Maciejevskis, Apeliacinio Teismo teisėjas Artūras Driukas ir galbūt kiti teisėjai papildomai uždarbiauja privačiose bendrovėse, kurios vykdo komercinę veiklą, vesdami įvairius seminarus verslininkams, buhalteriams, įdarbinimo bendrovėms, net

stambiams verslo koncernams.

Konstitucijos 113 straipsnis numato, kad „**teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse.** Jis taip pat negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą“. „Internetas užverstas firmų skelbimais, kad įmonės gali samdyti aukščiausio rango teisėjus savo renginiams, tai – visiškai nepriimtina. Teismų pirmininkų prašau pateikti visą informaciją, su kokiomis verslo bendrovėmis komerciniais ryšiais yra susiję šių teismų teisėjai, kokias pajamas iš jų ir už ką gauna, kokią įtaką tai turi teisėjų nešališkumui ir nepriklausomumui bei skaidrumo principams ir kaip tokia veikla dera su Konstitucijoje įtvirtintu draudimu teisėjams užsiimti komercine veikla“, – sako Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko pavaduotojas L. Kasčiūnas. ■

NETEKTIS

George'as Mikellis (Jurgis Mikelaitis) 1929–2020

persikėlė į Londoną. 1957 m. debiutavo kine Roy Wardo Bakerio filme „Tas, kuris pabėgo“ („The One That Got Away“). Labiausiai išgarsėjo sukūręs vokiečių karininkų vaidmenis Johno Lee Thompsono filme „Navarono pabūklai“ („The Guns of Navarone“, 1961) ir Johno Sturgeso „Didysis pabėgimas“ („The Great Escape“, 1963).

Aktorius suvaidino daugiau nei 30 filmų ir televizijos serialų. Filmavosi juostose drauge su aktoriais Steve'u McQuennu, Richardu Attenborough, Gregory Pecku, Richardu Burtonu, sukūrė vaidmenų dešimtyje teatro spektaklių. Parašė apsakymų, du kino scenarijus, paskutiniaisiais gyvenimo metais rašė biografinę knygą. Jis buvo Didžiosios Britanijos rašytojų gildijos narys.

2018 m. Jurgis Mikelaitis įsteigė savo vardo stipendiją Lietuvos muzikos ir teatro akademijos studentams. Pagal jos nuostatus kasmet skiriamos dvi stipendijos – merginai ir vaikinui, laikantis lygių galimybių principo. 2018 m. buvo paremti du teatro menų studijuojantys jaunuoliai, 2019 m. stipendijos paskirtos kino meno, 2020 m. – muzikos srities studentams.

Šių metų balandžio 20 d. Jurgiui Mikelaitiui buvo įteiktas Lietuvos muzikos ir teatro akademijos medalis už paramą jauniems Lietuvos menininkams. Šaltinis: <https://www.lrytas.lt/> ■

Garsus lietuvių kilmės kino ir teatro aktorius, rašytojas George'as Mikellis (Jurgis Mikelaitis), gyvenęs Jungtinėje Karalystėje, mirė Londone gegužės 12 d., sulaukęs 91-erių. Liepos 16 d. George'as Mikellis (Jurgis Mikelaitis) palaidotas Antakalnio kapinėse, Menininkų kalnelyje.

J. Mikelaitis gimė 1929 m. balandžio 4 d. Bildeniuose, Batakių valsčiuje (dabar – Tauragės rajonas). 1941 m. prasidėjus karui Lietuvoje, pasitraukė į Lenkiją, vėliau – į Vokietiją. Po karo mokėsi vaidybos Oldenburgo (Vokietija) teatro studijoje bei fortepijono ir akordeono miesto muzikos mokykloje.

Dar nesulaukęs 18-os, emigravo į Australiją, kur pradėjo aktoriaus karjerą Doris Fiton teatre Sidnėjuje. Čia jį pastebėjo Londono „Old Vic“ teatro trupė, su kuria 1955 m. gastroliavo Australijoje. Po kelerių metų

Paminėtos kardinolo Vincento Sladkevičiaus 100-osios gimimo metinės

Dr. Raimundas Kaminskas

Liepos 4 d. kasmetinėje Lietuvos laisvės kovotojų atminimo šventėje paminėtos kardinolo Vincento Sladkevičiaus 100-osios gimimo metinės, pagerbtas monsinjoro Alfonso Svarinsko (1925–2014) atminimas. Dukstynos kapinėse padėtos gėlės prie pulkininko monsinjoro Alfonso Svarinsko kapo. Po to Ukmergės rajono Vidiškių seniūnijos Kadrėnų kaime, monsinjoro A. Svarinsko įkurtame Didžiosios kovos apygardos partizanų parke įvyko Lietuvos laisvės kovotojų atminimo šventė.

Šiame parke pašventintas kardinolo Vincento Sladkevičiaus (1920–2000) atminimo kopyltstulpis. Šv. Mišias už laisvės kovotojus

partizanus aukėjo kardinolas Sigitas Tamkevičius, vyskupas Jonas Kauneckas ir Šiaulių vyskupas Eugenijus Bartulis. Renginyje dalyvavo Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos, Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos, Lietuvos sąjūdžio, Lietuvos šaulių sąjungos V. Putvinskio-Pūtvio klubo Kauno skyriaus atstovai, vietos gyventojai ir svečiai. Šventės pagrindiniai rėmėjai buvo kardinolas Sigitas Tamkevičius, vyskupas Jonas Kauneckas ir Ukmergės meras Rolandas Janickas. Lietuvos partizanų ir visų laisvės kovų dalyvių atminimo šventę visada organizuodavo monsinjoras A. Svarinskas, tikėdamas, kad jį taps tradiciniu kasmetiniu renginiu. ■

Prie monsinjoro Alfonso Svarinsko kapo

Kopyltstulpis kardinolo Vincento Sladkevičiaus atminimui

Lietuvos mokslininkų laikraščio projektui „Akademinės bendruomenės indėlis į mokslinės informacijos sklaidos ir populiarinimo sistemą“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2020 m. skyrė 8 tūkst. eurų. „Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Raimundas Dužinskas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygintas Gontis, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Milena Medineckienė, Andrius Pukas, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Dalia Urbanavičienė, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.